

जा. र. खबर.

संस्कृत ग्रंथ, गुजराती टीका साथे, कीमत.

श्रीमद्भागवत-तत्त्वसकंद टीका गुजराती	५-०-०
श्रीभगवद्गीता.	१-०-०
सीवमहीम्न.	०-२-०
सप्तशती तथा चंडीपाठ.	१-८-०
विष्णुसहस्रनोपाठ.	०-६-०
नारणकवच.	०-१-०
रामरक्षा.	०-१-०
गंगालेहेरी.	० ४ ०
चमत्कार चिंतामणी.	० ४ ०
ब्रथभाणाख्य राजनीती.	० २ ०
धर्मप्रकाश.	० ४ ०
सीधीतहरस.	० ३ ०
कृष्णाष्टक.	० ३ ०
* भागवतसार.	१ ० ० *
मतनागयण.	० ६ ०
मगीरत्नमाला.	० ६ ०
भर्तृहरिकृत व्रण भाग.(टी. संस्कृत गुजराती)	१-४-०
भर्तृहरिकृत वैराग्यसतक.	० ६ ०
भर्तृहरिकृत जीनीसनक.	० ६ ०
भर्तृहरिकृत शृंगारमतक.	० ६ ०
पंचरतनगीता(छपायछे.)	० ६ ०
जोतीपसार.	० ६ ०
वैष्णवना बावीस ग्रंथ.	० ६ ०
शिवपुराण.	० ६ ०
एकादशी माहात्म.	० ६ ०
पुरसात्तम माहात्म.	० ६ ०
गरुडपुराण.	० ६ ०
यजुर्वेद त्रीकालसंध्या	० ६ ०

3088

॥ ॐ ॥

श्रीविष्णुसहस्र गुजराती टीका सहित.

अमदावाद ग्रंथोदय प्रेसना मालीकने

कडे

पंडीत रघुनाथप्रसाद सोतागढी वनावेली
हे,

बुकसेलर हरगोविन्ददास कालीदास

उपाधी प्रोसेस करी.

अमदावाड:

- साक्षात्पुष्पां वनमाली वाचानां संकलना
हरगोविन्ददास हरगोविन्ददास पटेल
अथवा अथवा अथवा अथवा अथवा
छापी प्रसिद्ध करी

संवत् १९४२—सन १८८०

आ पुस्तकाली मालीकी मस १८६० ना
रुपया आकड मुद्रित मोदविली हे.

कीमत रु ० ६ ० आना.

॥ अथ मंगलः ॥

॥ श्रीहयग्रीवायनमः ॥ शुक्लांबरधरंविष्णुंशिव
 णंचतुर्भुजम् ॥ प्रसन्नवदनंध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्-
 तये ॥ १ ॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमम् ॥
 देवींसरस्वतींचैवततो जयमुदिरयेत् ॥ २ ॥ व्या-
 संवसिष्ठनत्तारं त्तेःपौत्रमकल्मषम् ॥ पराशरा-
 त्मजंवंदशुद्धतादंतपोनिधिम् ॥ ३ ॥ व्यासाय
 विष्णुरूपायव्यासरूपायविष्णवे ॥ नमोवैब्रह्मवि-
 धयेवासिष्ठायनमोनमः ॥ ४ ॥ अचतुर्वदोब्रह्मा
 द्विबाहुरपरोहरिः ॥ अफाललोचनःशंभुर्भगवा-
 न्बादरायणिः ॥ ५ ॥

अथ विष्णुसंस्त्रनाम प्रारंभः

॥ श्रीमतेरामानुजायनमः ॥ यस्यस्मरणमात्रेण
 जन्मसंसारबन्धनात् ॥ विमुच्यतेनमस्तस्मैविष्णु-
 वेप्रभविष्णवे ॥ १ ॥ नमःसमस्तभूतानामादि-
 भूतायभूभृते ॥ अनेकरूपरूपायविष्णवेप्रभवि-
 णवे ॥ २ ॥

॥ वेशंताएतएतएत ॥

श्रुत्वाधर्मानशेषेणपावनानिचसर्वशः ॥

युधिष्ठिरः शान्तनवंपुनरेवाभ्यभाषत ॥३॥

टीका—वैशंपायन जन्मेत्यने कहेछे के सर्व प्रकारची प्रवित्र-
 कारक सर्व धर्माने सांभली युधिष्ठिर लिखने पुछे छे. ॥ ३ ॥

किमेकंदैवतंलोकेकिंवाप्येकंपरायणः ॥

સ્તુવન્તઃ સ્તુત્વન્તઃ પ્રાપ્ત્યુર્માનવાઃ શુભમ્ ॥૪॥

ટીકા—યુધીષ્ઠર પુછે છે કે આલોકમાં ઉપાસનાનેયોગ્ય દે-
વ તથા મુખ્ય પ્રાપ્તી થવાનેયોગ્ય કોણ છે તથા જેની સ્તુતિ કર-
તો પુણ કરતે મનુષ્ય મોક્ષ પામે તે કોણુ દેવ છે. ॥ ૪ ॥

કોધર્મઃ સર્વધર્માણાં ભવતઃ પરમે મતઃ ॥

કિંજ પન્મુચ્યેતે જ્ઞાતુર્જ્ઞાનં સાધનધનાત્ ॥૫॥

ટીકા—સર્વ ધર્મમાં તમારા મતથી કોણુ શ્રેષ્ઠ ધર્મ છે અને જ-
ય કોનો છે જેના જાપથી મનુષ્ય જન્મરૂપ સંસાર બંધનથી
ધુટે છે. ॥ ૫ ॥

॥ મં ખમુવાચ ॥

જગત્પ્રભુંદેવદેવમનંતં પુરુષોત્તમમ્ ॥

સ્તુવન્નામસહસ્રેણ પુણ્યઃ સતતોત્થિતઃ ॥૬॥

તમેવ ચાર્ચયન્નિત્યં મક્ત્યા પુરુષમવ્યયમ્ ॥

ધ્યાયન્સ્તુત્વં સ્યંશ્રયન્માનસ્તમેવચ ॥૭॥

અનાદિનિધનં વિષ્ણુસંલોચ્યત્તેશ્વરમ્ ॥

લોકાધ્યક્ષં સ્તુવન્નિત્યં સર્વદુઃસ્વાતિગોભવેત્ ॥૮॥

બ્રહ્મણ્યં સર્વધર્મજ્ઞં લોકાનાં કીર્તિવર્ધનમ્ ॥

લોકનાથં મહદ્ભૂતં સર્વભૂતમવોદ્ભવમ્ ॥૯॥

ટીકા—એવું સાંભળીને ભિષ્મ બોલેછે કે જે જગતના સ્વામી
એટલે પ્રભુ તથા દેવોના દેવની સ્તુતિ કરે તેમની સ્તુતિ કરાવના-
ર પ્રમાણુ ગીતામાં છે યેયથા ઇતી. અનંત એટલે નાશરહીત પુર-
શોત્તમ એટલે બંધ અને જીવન મુક્ત નથી વિલક્ષણ છે યસ્માનોક્ષ
રજિતિ. એવા ભગવાનની સાવધાન થઈ સહસ્રનામથી સ્તુતિ કર-
તો કરતો એજ અવિનાશી પુરૂશને પુજતો પુજતો અનાદી નીધન
એટલે જેને જન્મ મરણુ છે નહીં અને વિષ્ણુ એટલે વ્યાપક છે
તથા. સર્વલોકોના મહેશ્વર છે તેમનો તેમના ધ્યાન પ્રશંસા નુમસ્કાર
પુણ કરતો થકો તથા લોકાધ્યક્ષ એટલે સર્વ લોકોના પ્રવર્તકોત-

સર્વ ભુત માત્ર સ્થિત છે એવા જગતના નાથ વિષ્ણુ ભગવાનના
સહસ્રનામ મારાથી સાંભળો તે નામ પાપ ભયનાં નાશક છે કે
ભુપતે છે યુધીષ્ઠર ॥ ૧૩ ॥ ॥ ૧૪ ॥

યાનિનામાનિગૌણાનિવિખ્યાતાનિમહાત્મનઃ ॥

ઋષિભિઃપરિગીતાનિતાનિવક્ષ્યામિભૂતયે ॥૧૫॥

ટીકા—જે ગુણોએક્ટરી વિષ્ણુનાં નામ પ્રસીદ્ધ છે અને ૩૨૧૦
ગાથાં છે તેને ધર્મે અર્થ કામ મોક્ષ૩૫ સંપદા પ્રાપ્તીના અર્થ કહું છું
॥ ૧૫ ॥

ઋષિર્નામ્નઃસહસ્રાયદેવ્યાણોપહાસુઃનઃ ॥

છંદોઽનુષ્ટુપ્તથાદેવોભગવાન્દેવકીસુતઃ ॥૧૬॥

વિષ્ણુંજિષ્ણુંમ વિષ્ણુંપ્રભવિષ્ણુંમહેશ્વરં ॥

અનેકરૂપદેવ્યાંતંનમામિપુરુષોત્તમમ્ ॥૧૭॥

અસ્યશ્રીવિષ્ણોર્દિવ્યસહસ્રનામસ્તોત્રમહામંત્રસ્યભગ
વાન્વેદવ્યાસઋષિઃઅનુષ્ટુપ્છંદઃ શ્રીકૃષ્ણઃપરમાત્મા
શ્રીમન્નારાયણોદેવતા ॥અમૃતાંશૂદ્રવોભાનુરિતિબીજં
॥ દેવકીનંદનઃસ્રષ્ટેતિશક્તિઃ ॥ શંખભૃન્દકીચક્રી
તિકીલકમ્ ॥ શ્રીકૃષ્ણપ્રીત્યર્થેસહસ્રનામજપેવિનિ
યોગઃ ॥ અથ કરન્યાસઃ ॥ ઐંઉદ્ભવાયઅંગુષ્ઠાભ્યાંન
મઃ ॥ ઐંક્ષોભણાયતર્જનીભ્યાંનમઃ ॥ ઐંદેવાયમધ્યમા
ભ્યાંનમઃ ॥ ઐંઉદ્ભવાયઅનામિકાભ્યાંનમઃ ॥ ઐંક્ષોભ
ણાયકનિષ્ઠિકાભ્યાંનમઃ ॥ ઐંદેવાયકરતલકરપૃષ્ઠા
ભ્યાંનમઃ ॥ ઇતિકરન્યાસઃ ॥ અથહૃદયાદિષડંગન્યા
સઃ ॥ સુવૃત્તઃસુમુખઃસૂક્ષ્મઃજ્ઞાનાયહૃદયાયનમઃ ॥ સ
હસ્રમૂર્ધાંવિશ્વાત્માએશ્વર્યાયશિરસેસ્વાહાસહસ્રાર્ચિઃ
સત્તજિહ્વઃશક્ત્યૈશિર્યાયૈવષટ્ ॥તિસામ સામગઃસામ
બલાયકવચાયહું ॥ રથાંગપાણિરક્ષોભ્યઃતેજસેનેત્રા

भ्यांवौषट् ॥ शार्ङ्गधन्वागदाधरःवीर्यायअस्त्रायफट्॥
 क्रतुःसुदर्शनःकालःभूभुवः स्वरोम्दिग्बन्धः॥इतिह
 न्याल्लयासः ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥ अथध्यानं ॥ ॥ ॐक्षीरोदन्वत्प्रदेशेशुचिमणिवि
 लसत्सैकतैमैक्तिकानामालाकृतासनस्थः स्फटिक
 मणिनिभैमौक्तिकैर्मण्डितांगः॥शुभ्रैरश्रैरदभैरुपरिविर-
 चितैर्मुक्तपीयूषवर्षैरानंदीनःपुनीयादरिनलिनगदाशं
 खपाणिमुकुन्दः ॥१॥ अथवा ॥ भूःपादं पृथ्व्याभि
 वियदसुरनिलश्चंद्रसूर्यौचनेत्रेकर्णावाशाशिशरोद्यौ
 मुखमपिदहनोयस्यवासोयमब्धिः ॥ अंतस्थंयस्य
 विश्वंसुरनरखगगोभोगिगंधर्वदैत्यैश्चितं रंरम्यतेतं
 त्रिभुवनवपुषंविष्णुमीशंनमामि ॥२॥ अथवा ॥
 शांताकारंभुजगशयनं पद्मनाभंसुरेशं विश्वाधारं
 गगनसदृशंमेघवर्णशुभांगम् ॥ लक्ष्मीकांतंकमल
 नयनंयोगिभिर्ध्यानगम्यंवंदे विष्णुंभवभयहरंसर्व-
 लोकैकनाथम् ॥३॥ अथवा ॥ मेघश्यामंपीतकौ
 शेयवासंश्रीवत्सांकंकौस्तुभोद्भासितांगम् ॥ पु-
 ण्योपेतंपुंडरीकायताक्षंविष्णुंवंदे सर्वलोकैकनाथ
 म् ॥४॥ अथवा ॥ सशंखचक्रंसकिरीटकुण्डलं
 पीतवस्त्रंसरसीरुहेक्षणम् ॥ सहारवक्षस्थलकौस्तु
 भश्चियंनमामिविष्णुंशिरसाचतुर्भुजम् ॥५॥
 ॐविश्वंविष्णुर्वषट्कारो भूतभव्यभवत्प्रभुः॥
 भूतकृद्भूतभृद्भावोभूतात्माभूतभावनः ॥१॥

ટીકા—વિદ્યે એટલે વિદ્યારૂપ સર્વસ્થિતિવર્દનનું ઇત્યાદી પ્ર-
માણ છે વિષ્ણુવ્યાપક વપરકાર એટલે યજ્ઞ યજ્ઞોવિષ્ણુ ઇતિ ભુત
એટલે થઈ ગયું, ભવ્ય એટલે થશે અને ભવત જે વર્તમાન તેનાસ્વા-
મી ભુતોના કર્તા, ભુતોનું પોષણ કરનાર, સર્વના પુણ્ય, સર્વ ભુત પ્રા-
ણીના અંતર્યામી (આત્મા) ભુતભાવન ભુતોને ઉત્પન્ન કર્તા. ૧

પૂતાત્માપરમાત્માચમુક્તાનાંપરમાગતિઃ ॥

અવ્યયઃપુરુષઃસાક્ષીક્ષેત્રજ્ઞોઽક્ષરણ્વચ ॥૨॥

ટીકા—જેનાથી જીવ સુદ્ધ થાય છે તે પૂતાત્મા આપજ સર્વોત્તમ
(પરમાત્મા) જેના સાથે મુક્ત માણસોના સંબંધ છે તે અને જે ના-
રા નથી તે અવ્યય પુરુ એટલે શરીર તેમાં પ્રાપ્ત થયેલા એટલે બ-
હુ શરીરોમાં પ્રાપ્ત છે તથા કર્મ કૃણથી તા. પ્રલયમાં બહુ ભુવનોના
સંહાર કરનાર જે હોય તેને પુરુષ કહીયે. સાક્ષાત જીવે તે સાક્ષી સ-
ર્વ ક્ષેત્રોને જાણે તે ક્ષેત્રજ્ઞ જે ક્ષર નહોય એટલે જે રાંસારમાં
ન પડે તે અક્ષર. ॥ ૨ ॥

યોગોયોગવિદાંનેતાપ્રધાનપુરુષેશ્વરઃ ॥

નારસિંહવપુઃશ્રીમાન્કેશવઃપુરુષોત્તમઃ ॥૩॥

ટીકા—જેથી કરીને આ જીવ ઇશ્વરથી યુક્ત હોય તે યોગ તે
યોગરૂપ પણ આપજ છે તેથી યોગનામ છે તે યોગ જેને પ્રાપ્ત થ-
યો છે તેને ને તથા નીર્વાહકર્તા તેથી યોગ જાણનારને તથા પ્રધા-
ન જે પ્રકૃતિ પુરુષ જે જીવ તેના ઇશ્વરને પ્રધાન પુરુશેશ્વર ન-
ર અને સીંહનું સરીર તે નારસીંહ વપુ શ્રી વિદ્યમાન રહે છે જે-
નાથી તે શ્રીમાન જેના કેશ પશસ્ત હોય તે કેશવ ઇશસ્યકેશાજ્ઞમી
એ વાક્યથી તેમના કેશ મેધ જેવા સર્વના જીવનપણથી પ્રકાશી
(જાહર) છે જે બંધાએલા અને મુક્ત એ બેથી ઉત્તમ તે પુરુષો-
ત્તમ. ॥ ૩ ॥

સર્વઃશર્વઃશિવઃસ્થાણુર્મૂતાદિર્નિધિરવ્યયઃ ॥

સંભવોભાવનોભર્તાપ્રભવઃપ્રભુરીશ્વરઃ ॥૪॥

ટીકા—જે સર્વ વસ્તુને પ્રાપ્ત હોય તે સર્વ સર્વ સમાઈતિ પ્ર-
માણથી છે જે પ્રલયમાં સર્વનો સંહાર કરે તે સર્વ, જે કલ્યાણ કરક
હોય તે શિવ જે સર્વમાં સ્થીત હોય તે સ્થાણુ ભુતોના આદી-કા-

રણુમાટે ભુતાદી આ જગત નીરંતર ધારણ કર્યું છે તે નિધીને અ-
વ્યય એટલે અવિનાશી તે નીધી અવ્યય શ્રેષ્ઠ પ્રયોજન માટે જેના
જન્મછે તે સંભવ ધર્મ સંસ્થાપન વિગરે પ્રમાણુછે જે સર્વની ઉત્પત્તિ
કર્તા તે ભાવન, સર્વનું ભરણપોષણ કર્તા તે ભર્તા, સર્વ કર્મ કરવામાં
સમર્થ તે પ્રભુ, જે આહુ તે કરાવે ન કરે તે ઈશ્વર. ॥ ૪ ॥

સ્વયંભૂઃ શંભુરાદિત્યઃ પુષ્કરાક્ષોમહાસ્વનઃ ॥

અનાદિનિધનોધાતાવિધાતાધાતુરુત્તમઃ ॥૫॥

ટીકા—સ્વયં (પોતે) હોવાથી સ્વયંભુ ભકતોને સુખ કરે તે
શંભુ અદીતિનો પુત્ર વામન આદીત્ય થવાથી પુષ્કર જે કમળ
એના જેવા નેત્ર તે પુષ્કરાક્ષ મહાન એટલે શ્રેષ્ઠ નમેભક્ત ધર્મ પ્ર-
માણ સ્વન એટલે શબ્દ (વેદાદી જેના ધ્વાસ છે) તે મહાસ્વન જ-
ન્મમરણરહીત તે અનાદી નીધન શેષાદીક રૂપોક્તીને જગત ધારેછે
તે ધાતા કર્મ અને કૃણનું વિધાન કરનાર વિધાતા, ધાતા જે બ્રહ્મા
તેનાથી ઉત્તમ તે ધાતુરુત્તમ. ॥ ૫ ॥

અપ્રમેયોલ્લષીકેશઃપદ્મનાભોઽમરપ્રભુઃ ॥

વિશ્વકર્મામનુસ્ત્વષ્ટાસ્થવિષ્ણુઃસ્થવિરોધ્રુવઃ ॥૬॥

ટીકા—પ્રમાણ કરવામાં ન આવે તે અપ્રમેય, રૂપીક જે ઇંદ્રી-
યો તેના ઈશ્વર તે રૂપીકેશ, નાભીમાં પદ્મ થવાથી પદ્મનાભ, દેવ-
તાના પ્રભુ તે અમરપ્રભુ, આ વિશ્વ જેનું કર્મ છે તે વિશ્વકર્મા જ્ઞા-
નીઓમાં શ્રેષ્ઠ છે માટે મનુ, પ્રલયમાં જગતને સુમક્ષ કરેછે તે ત્વષ્ટા
અતિ સ્થુલપણથી સ્થવિષ્ઠ, વૃદ્ધ થઇને સનાતન છે તેથી સ્થવિ
રોધ્રુવ. ॥ ૬ ॥

અગ્રાત્યઃશાશ્વતઃકૃષ્ણોલોહિતાક્ષઃપ્રતર્દનઃ ॥

પ્રભૂતલ્લિકકુબ્ધામપવિત્રંમંગલંપરમ્ ॥૭॥

ટીકા—મનવાણીથી પ્રહુણ ન થાય માટે અગ્રાત્ય સદા રહેછે તેથી
શાશ્વત ભકતોના મનનું આકર્ષણ કરે તેથી કૃષ્ણ લાલ નેત્રથી લો-
હીતાક્ષ પ્રલયમાં જનોને મારેછે માટે પ્રતર્દન જ્ઞાન ઐશ્વર્યાદીક અ-
ધીક માટે પ્રભુત ઊર્ધ્વ અધો અને મધ્ય કુકુબ્ધામ ધામ તેથી ત્રી-
કુકુબ્ધામ પાવન કરવાથી પવિત્ર સર્વ મંગળમાં શ્રેષ્ઠ તેમંગલપર
એનામથી છે. ॥ ૭ ॥

ईशानःप्राणदःप्राणोज्येष्ठःश्रेष्ठः प्रजापतिः ॥

हिरण्यगर्भोभूगर्भोमाधवोमधुसूदनः ॥८॥

ટીકા—સર્વના નિયંતા તેથી ઈશાન પ્રાણદાતૃપણથી પ્રાણદ, સર્વના ચેષ્ટાકારકપણથી પ્રાણ અતિ મોટાપણથી જ્યેષ્ઠ અતિ ઉત્તમપણથી શ્રેષ્ઠ પ્રજાપાલનપણથી પ્રજાપતિ બ્રહ્માંડ અંતર પ્રવેશ કરે છે તેથી હીરણ્યગર્ભ પૃથ્વીના કારણપણથી ભુગર્ભ માયાના પતિ તે માધવ મધુઅસૂરને માર્યો તેથી મધુસૂદન નામ થયું. ॥ ૮ ॥

ईश्वरोविक्रमीधन्वीमेधावीविक्रमः क्रमः ॥

अनुत्तमोदुराधर्षः कृतज्ञःकृतिरात्मवान् ॥९॥

ટીકા—સર્વ સામર્થ્ય તેથી ઈશ્વર વૈભવ હોય તે વિક્રમી ધનુ જેને હોય તે ધન્વી જેની બુદ્ધિ ધારણ કરનારી હોય તે મેધાવી વિક્રમનામ ગરૂડ તેના ઊપર બેસી ગમન કરે તે વિક્રમ જેનાથી ઉત્તમ નથી તે અનુત્તમ શત્રુના ધર્ષણમાં ન આવે તે દુરાધર્ષ પ્રાણીનાં પુણ્ય પાપ કૃત કર્મ જાણે તે કૃતજ્ઞ પુરૂષોના પ્રયત્નપણથી કૃતિઆત્મા જે અનંત જીવ જેમાંછે તેથી આત્મવાન. ॥ ૯ ॥

सुरेशःशरणंशर्मविश्वरेताःप्रजाभवः ॥

अहःसंवत्सरोव्यालःप्रत्ययः सर्वदर्शनः ॥१०॥

ટીકા—શુરે જે દેવતા તેમના ઈશ સુરેશ સર્વના રક્ષણપણથી શરણ દુઃખનાશકપણથી સૂચ કરવાપણથી શર્મ વિશ્વજેના રેતથી (વીર્યથી) છે તે વિશ્વરેતા જેનાથી પ્રજા ઉત્પન્ન થાયછે તે પ્રજાભવ પ્રકાશપણથી એક ક્ષણથી આદી લઇને અયન પર્યંત કાળ જેમાં રહેછે તે સંવત્સર અખંડ કાળરૂપપણથી વ્યાલ સર્વજીવોમાં પ્રાપ્તછે તેથી પ્રત્યય સર્વને દેખેછે તેથી સર્વ દર્શન. ॥ ૧૦ ॥

अजःसर्वेश्वरःसिद्धःसिद्धिःसर्वादिरच्युतः ॥

वृषाकपिरमेयात्मासर्वयोगविनिः सृतः ॥११॥

ટીકા—જેનો જન્મ નથી તે અજ સર્વના ઈશ્વર તેથી સર્વેશ્વર નિત્ય જ્ઞાનવાન તે સીદ્ધ જ્ઞાનરૂપપણથી સીધી નામછે સર્વેનું આદી કારણછે તેથી સર્વાદી જેનું સ્વરૂપથી પડવું ન થાય ને સ

દા એકરશ હેતે અચ્યુત અડી નામોનું શતક પુરૂં થયું અરીષ્ટા સુ-
રને સર્વ પ્રકારે કંપિત કર્યો તેથી વૃષાકપી જેના આત્માનું પ્રમાણ
કરવામાં ન આવે તે અમે આત્મા સર્વ સંબંધથી રહીત તે સર્વ યો-
ગ વિનિ સૂત, અસંગોયંપુરુષાદિશ્રુતે ॥ ૧૧ ॥

પુણ્ડરીકાક્ષઃસત્યઃસમાત્માસંમિતઃસમઃ ॥

અમોઘઃપુંડરીકાક્ષોવૃષકર્માવૃષાકૃતિઃ ॥૧૨॥

ટીકા—જેમાં સર્વ પ્રાણી વસેછે અને જે સર્વમાં વસેછે તે વસુ
વસુ જે ભીષ્મ તેમાં મન જેનું અથવા સર્વ પ્રાણીમાં વસનાર મનછે
તેથી વસુમના સર્વદા નીરંતર સત્યપણાથી સત્ય સમ એટલે એક-
રસ આત્મા એટલે જેનુંચિત તે આત્મા જેની સંમતિ નહી તે
અસંમિત સર્વદા વિકારરહિત તે સમ જેના સંકલ્પ વ્યર્થ ન જાય
તે સત્ય સંકલ્પ તે અમોઘ જેણે પુંડરીક યજ્ઞકરોને ઇચ્છત કૃણ
આપે તે પુંડરીકાક્ષ વૃષજે ધર્મ તે ધર્મરૂપ જેનાંકર્મ તે વૃષાકર્મ એજ
ધર્મને માટે આકૃતિ (અવતાર) ધરે તે વૃષાકૃતિ ॥ ૧૨ ॥ સહસ્ર-
શિષાદિતિશ્રુતે

રુદ્રોઽવશિરાવધ્રુર્વિશ્વયોનિઃશુચિશ્રવાઃ ॥

અમૃતઃશાશ્વતઃસ્થાણુર્લક્ષ્મોદોમહાતપાઃ ॥૧૩॥

ટીકા—સંહાર કાળમાં પ્રજાને રૂદન કરાવે તે રુદ્ર બહુ માથા
છે તેથી બહુરીશ લોકોને વિવર્ના એટલે ધારણ કરેછે તેથી બહુ
વિશ્વના કારણપણાથી વિશ્વયોની સુચિકારક શ્રવ એટલે યશજેનો
તે શુચિશ્રવા જેનું મરણ ન થાય તે અમૃત ને શાશ્વત એટલે સદા
સ્થીતછે તે શાશ્વત સ્થાણુવર છે આરોહણ જેનું એટલે શ્રેષ્ઠ પ્રાપ્તી
જેની તે વરારોહ નસવુનરાવર્ત્તેતેઈતિ શ્રૂતિ પ્રમાણ છે મહાન પુ-
રૂષોનું જેના અર્થે તપછે તે મહાતપા. ॥ ૧૩ ॥

સર્વગઃસર્વવિદ્ધાનુર્વિષ્વક્સેનોજનાર્દનઃ ॥

વેવેવેદવ્યંગોવેદાંગોવેદવિત્કવિઃ ॥૧૪॥

ટીકા—સર્વમાં ગમન કરે તે સર્વગ સર્વને જાણે તે સર્વવિત,
સર્વવિત પ્રકાશથી સર્વ-વિદ્ભાનું આરે તરફ સર્વ તરફ સેન જેનું
છે તે વિષ્ણુ સેન જોનાના એટલે દુર્જનોના નાશ કરતે જનાર્દન નિ-
જ તત્વને ઊઘાડું કરે તે વેદ વેદને સારીરીણે જાણે તે વેદાવેત

સર્વ અંગથી પુરણ તે અવ્યંગ વેદછે અંગ એટલે પાર્વદે ૩૫ જેના તે વેદાંગ વેદને વિચારેછે તે વેદવિત કવિ (કાંતદર્શી) સારાસાર જેવાપણાથી કવિનામ થયું. ॥ ૧૪ ॥

લોકાધ્યક્ષઃસુરાધ્યક્ષોધર્માધ્યક્ષઃ કૃતાકૃતઃ ॥

ચતુરાત્મ ચતુર્વ્યૂહશ્ચતુર્દેવશ્ચતુર્ભુજઃ ॥૧૫॥

ટીકા—સર્વ લોકોના પ્રધાને પ્રત્યક્ષ ઊપદ્રષ્ટા છે તે લોકાધ્યક્ષ સૂરજ દેવતા તેમને પ્રત્યક્ષ તેથી સુરાધ્યક્ષ ધર્મકરીને પ્રત્યક્ષ થાય તે ધર્માધ્યક્ષ ભક્તકૃત ઊપકારનું જે સર્વ પ્રકારથી પ્રત્યુપકાર કરેછે તેથી કૃતાકૃત જે સૃષ્ટિકાલમાં બ્રહ્મા દક્ષાદીક પ્રજાપતિ સૃષ્ટિકાળ અને સર્વ જીવ એ ચ્યાર તથા રક્ષણ કાળમાં વિષ્ણુ મન્વાદીક રાજા સ્થીતીકાળ અને સર્વજીવ તથા પ્રલયકાળમાં રૂદ્રકાળ મૃત્યુ અને જીવ એમ ચ્યાર ચ્યાર કરીને ચતુરાત્મા વાસુદેવ સંકર્ષણ પ્રધ્યુમ્ન અનીરૂદ્ધ એ ચતુર્વ્યુહ નૃસીંહઅવતારમાં ચ્યાર દાઢથી યુક્ત માટે ચતુદ્રષ્ટ ચ્યારછે બાહુ (હાથ) જેને તે ચતુર્ભુજ. ॥ ૧૫ ॥

બ્રાજિણુર્ભોજનંભોક્તાસહિષ્ણુર્જગદાંતરઃ ॥

અનઘોવિજયોજેતાવિશ્વયોનિઃપુનર્વસુઃ ॥૧૬॥

ટીકા—પ્રકાશરૂપપણાથી બ્રાજીજી ભોગ્ય રૂપછે તેથી ભોજન સર્વ પદાર્થના ભોગનાર તે ભોક્તા સહનશીળપણાથી સહિષ્ણુ જગતના આદિ જે બ્રહ્મા તે જેનાથી ઊત્પન્ન થયા તેથી જગદાદીજ અથવા જગતના આદી એ હીરણ્યગર્ભરૂપથી પ્રગટ થયા તેથી જગદાદીજ નિષ્પાપછે તેથી અનઘ જ્ઞાન વૈરાગ્ય અને ઐશ્વર્યાદીકેકરીને વીજ્ય પામેછે તેથી વિજ્ય સર્વથી ઊત્કૃષ્ટછે તેથી જે તથા વિશ્વ યોની યોનીનામ કારણ પણછે તેથી વિશ્વયોન કહ્યું પુનર્વસુ ફરીફરી તે તે અવતારમાં વસેછે તે પુનરવશુજી ॥ ૧૬ ॥

ઉપેંદ્રોવામનઃપ્રાંશુરમોઘઃશુચિરૂર્જિતઃ ॥

અર્તોદ્રઃસંગ્રહઃસર્ગોઘૃતાત્માનિયમોયમઃ ॥૧૭॥

અનુજત્વે કરીને ઇંદ્ર ઇંદ્રના ઊપરીગત ઇંદ્ર ઊપઇંદ્ર વામન રૂપ ધર્યાથી વામન જ્યારે ત્રીવિક્રમ રૂપ અતિ ઊંચા થયા ત્યારે પ્રાશુ જે કોઈ કાળમાં મીઠ્યા ન હોય તે અમોઘ અંતર શુધપણાથી શુચિ બંડીરાજને છલ્યા ત્યારે અને અરજીનને વિશ્વરૂપ દર્શન સમયમાં વધારે મોડું રૂપ ધર્યું તેથી ઉરજીત પારીજાતનું હરણ થ-

યું ત્યારે ઇંદ્રના અતિક્રમણ કરી ગયા, તેથી અતિદ્ર ભક્તોના વા સર્વ પ્રાણીના સંહાર સમર્થ સંગ્રહ કરેછે તેથી સંગ્રહ જગદ તદ્દ-
પતાથી સર્ગ ધારણ કર્યોછે આત્મા અનંતજીવોને ધારણ કર્યોછે તે
ધૃતાત્મા પ્રાણીયોને અધીકારમાં નિમે તે નિયમ અંતર્યામીપણાથી
પરામતાને પ્રાપ્ત કરેછે તેથી યમનામ થયું. ॥ ૧૭ ॥

વેદ્યોવૈદ્યઃસદાયોગીવીરહામાધવોમધુઃ ॥

અનિર્દેશ્યોમહામાયોમહોત્સાહોમહાબલઃ ॥૧૮॥

ટીકા—જાણવાને યોગ્ય તેથી વેદ્ય સર્વ વિદ્યા અધ્યયનથી વૈદ્ય
જે સદા યોગી છે તે સદા યોગીવીરૂપ દૈતોને મારનારા વીરહા
માયા જે ભગવદ્વિદ્યા તેના સ્વામી માધવ મધુ જે વસંત તેની
માફક ઉત્પન્ન કરતાપણાથી મધુ ઇંદ્રીયોથી અગોચર છે તેથી અતિ
ઇંદ્રીય પ્રીતિ માયાળને પણ મોહ પમાડે તેથી મહામાયા જેની ક્રી-
યા મહુતિ હોય તે મહામાયા જેને મહાન ઉત્સાહ તે મહોત્સાહ જેને
બાલ્ય બળ છે તે મહાબળ. ॥ ૧૮ ॥

મહાવૃદ્ધિર્મહાવીર્યોમહાશક્તિર્મહાદ્યુતિઃ ॥

અનિર્દેશ્યવદુઃશ્રીમાનમેયાત્મામહાદ્રિષ્ટ્ક ॥૧૯॥

ટીકા—જેની મહા તે બુદ્ધી છે તે મહાબુદ્ધી મહાપ્રાકૃતથી
મહાવીર્ય સર્વોત્તમ શક્તિથી મહાશક્તિ સર્વોત્તમ કાંતીથી મહાદ્યુ-
તિ એ પરમાત્માનું શરીર એવું કહેવામાં ન આવે એટલે સર્વથી
વિલક્ષણ તે અનિર્દેશ્યવદુઃ જેમાં હુંમેશ સંપદા રહે તે શ્રીમાન પ્ર-
માણમાં ન આવે ભક્તના તે અપ્રમેયાત્મા ગાયોનું રક્ષણ કરતી વા
અમૃત મંથન કરતિ વખતે ગોવર્ધન અને મંદરાચળ ધારણ કર્યો
તેથી મહાદ્રિષ્ટ્ક ॥ ૧૯ ॥

મહેષ્વાસોમહીર્મર્તાશ્રીનિવાસઃસતાંગતિઃ ॥

અનિરુદ્ધઃસુરાનંદોગોવિંદોગોવિદાંપતિઃ ॥૨૦॥

ટીકા—જેનું સર્વોત્તમ ધનુષ છે તે મહેષ્વાસા પૃથ્વીના ધારણ
યોગ્ય કર્તા તે મહિષાસુર લક્ષ્મી જ્યાં રહેછે તે શ્રીનીવાસ સજ્જ-
નાએ પ્રાપ્ત થવાને યોગ્ય તે સતાંગતી કહી કોઈ પણ શત્રુના બાં-
ધ્યામાં ન આવે અનિરુદ્ધ સુરાને આનંદ આપે તે સુરાનંદ ગાજે
પૃથ્વી તેને વરાહ રૂપથી પ્રાપ્ત થયા તેથી ગોવિંદ ગો એટલે વેદ
લક્ષણ વાણીને જાણનારના પાલક તેથી ગોવિંદપતિ. ॥ ૨૦ ॥

મરીચિર્દમનોહંસઃસુપર્ણોભુજાક્તમઃ ॥

હિરણ્યનાભઃસુતપાઃપદ્મનાભઃપ્રજાપતિઃ ॥૨૧॥

ટીકા—તેજસ્વીયામાં પણ તેજસ્વી તે મરીચિ વૈવસ્તાદી૩ જે થી પ્રજાને દમનપાણ તે દમન સંસારના બંધ તોડે તે હંસ ગ૩ડ૩-પથી સુપર્ણ શેષ૩પથી ભુજગોક્તમ જે ભગવાનની નાભીમાં હી-રણ્ય પેઠે કમળ પ્રકાસેછે તે હીરણ્ય નાભ બદ્રીયાશ્રમ નર નારય-ણ ૩પથી સુંદર તપ કરેછે તેથી સુતપા કમળની પેઠે ગાળ વર્તુળા-કાર નાભીછે તે પદ્મનાભ સર્વ પ્રજાના પાલણ પણાથી પ્રજા-પતિ. ॥ ૨૧ ॥

અમૃત્યુઃસર્વદક્ષિણઃસંઘાતાસંધિમાન્સ્થિરઃ ॥

અજોદુર્મર્ષણઃશાસ્તાવિશ્રુતાત્માસુરારિહા ॥૨૨॥

ટીકા—મૃત્યુરહિતછે તેમ અમૃત્યુ સર્વને જીવેછે તેથી દ્રઢ રા-વણાદી દુષ્ટાને મારવાથી સીંહ અહી પાંખસનામ સંપુર્ણ થયાં (૨૦૦) સંધાન કરવાથી સંઘાતા સંધી જે સ્નેહ ભક્ત વિષયીક પ્રિ-તી જેનામાંછે તે સંધીમાન ભક્તોના હૃદયમાં સ્થીર છે તેથી સ્થીર અ એટલે વાયુ અને જ એટલે ગતી અર્થાત જેની ગતિ વાયુ સર-ખી છે તે અજ જે દુઃખ દૈત્યોથી પણ સહન થાય તેદુર્મર્ષણ દુષ્ટાને દંડ આપતે શાસ્તા વિસરત એટલે પ્રસીદ્ધ થાયછે આત્મા (જીવ) જેના-થી એટલે જેને ભજનથી જ્ઞાન મેળવેછે તે વિસરતાત્મા સુરારી દૈ-ત્યોને મારનાર સુરારીહા. ॥ ૨૨ ॥

ગુરુર્ગુરુઃપ્રોધામસત્યઃસત્યપરાક્રમઃ ॥

નિમિષોઽનિમિષઃસ્રગ્વીવાચસ્પતિરુદારધીઃ॥૨૩॥

ટીકા—ગીતાદીક ઉપદેશથી ગુરુ સર્વ ગુરુઓમાં શ્રેષ્ઠછે તેથી ગુરુતમ સર્વને ધારણ કરેછે તેથી ધામ નિરંતર છે તેથી સર્વ અખં-ડ પરાક્રમથી સત્ય પરાક્રમ નિરંતર જેવાથી નિમિષ નેત્રોની પલ-ક ન લાગે તે અનીમીષ સ્રગ જે વૈજયંતી માળા જેનેછે તેથી સ્ર-ગ્વી વાચા જે વેદવાણી તેનાપતિ વાચસ્પતિ એથીછે બુદ્ધી ઊદાર જેની તે ઊદારધી તેવાચસ્પતિ રુદારધી. ॥ ૨૩ ॥

અગ્રણીર્ગ્રામણીઃશ્રીમાન્ન્યાયોનેતાંસમીરણઃ ॥

સહસ્રમૂર્દ્ધાવિશ્વાત્માસઃસ્રાક્ષઃસહસ્રપાત્ ॥૨૪॥

ટીકા—સર્વથી અગ્રણી એટલે પુજ્ય હોય તે અગ્રણી ગ્રામ જે દત વિલંબીત અને મધ્ય ત્રણ ત્રણ ગ્રામ (ગાયવિશેષસ્વર) આદીએ કરી પુજ્ય તે ગ્રામણી જે ત્રગવેદ સામવેદ અને યજુરવેદ રૂપ શ્રી-છે જેને તે શ્રીમાન ઋચઃસામાયજૂઠ ઇત્યાદિ સૃતિનીતીરૂપછે તેથી ન્યાય, કર્મક્રમ આપે તે નેતા, વાજગતયંત્રનો નિર્વાહક તે નેતા ઇત્યાદી. શ્વાસરૂપે ભુતોને વીંટછે તે એટલે વેદરૂપ વાણી તે વિદ્યાએ-લાછે જેનાથી તે સમીરણ જેને સહસ્રમાથાંથી સહસ્રમુઘ્વા વિરટ વિશ્વના અંતર્યામી તે વિશ્વાત્મા જેને સહસ્ર અક્ષ એટલે અક્ષઓ જેને તે સહસ્રાક્ષ જેને સહસ્ર પગછે તે સહસ્રપાત, સહસ્રસીષ ઇત્યાદી સૃતિ પ્રમાણુ એ વિશ્વનુનું નામછે. ॥ ૨૪ ॥

આવર્તનોનિવૃત્તાત્માસંવૃતઃસંપ્રમર્દનઃ ॥

અહઃસંવર્ત્તકોવહ્નિરનિલોધરણીધરઃ ॥૨૫॥

ટીકા—ધર્મ સ્થાપન કર્યા માટે અવતાર લેછે તેથી આવર્તન વિષયાદીકોથી નિવૃત્તી પામેલું ભગવાનનું ચિત તેથી નીવૃત્તાત્મા યોગમાયાથી સંવૃતછે એટલે જેવામાં નથી આવતું તે સંવૃત વા આછાદીકે કરીને વીંટાયેલોછે જેનાથી તે સંવૃત. દુષ્ટોને સમ પ્રકારે મર્દન કરનાર નારા પમાડનાર તેથી સંપ્રતર્દન અહુ જે દીવસ તેમાં સુર્યના પ્રકાશથી વર્તમાન કીયા કરેછે તે અહુ સંવર્ત્તક અગ્નિરૂપથી હુત હવ્ય ને દેવતા માટે લેછે અને દેવતાઓને આ પેછે તે વન્હી રૂકમણી પ્રાપ્તી માટે ઇલાજે નિદ્રા ન રહી તેથી અનીલ નામ ધાર્યું ધરણી જે પૃથ્વી શેષ દીગજ આદી વરાહ રૂપથી ધારણકરી તેથી ધરણીધર. ॥ ૨૫ ॥

સુપ્રસાદઃપ્રસન્નાત્માવિશ્વઘૃગ્વિશ્વમુગ્વિભુઃ ॥

સત્કર્તાસત્કૃતઃસાધુર્જન્હુર્નારાયણોનરઃ ॥૨૬॥

ટીકા—જેની સર્વોત્તમ પ્રસન્નતા તેથી સુપ્રસાદ વા શીસુપા-લાદીકને શ્રેષ્ઠ આપનાર તે સુપ્રસાદ જેનું અંતઃકર્ણ પાપથી નિર્મળ છે એટલે સુકૃતછે તેથી પ્રસન્નાત્મા પ્રસન્નાત્મા કંઈલા દ્રવ્યભાવ વા પ્રસન્ન સ્વભાવ અર્થાત કારણીક જણે વિશ્વને ધારણ કર્યુંછે તે વિશ્વધૃક વિશ્વનેપાળવાથી વિશ્વભુક વિવિધપ્રકારના થવાથી વિભુ જો આશ્વિના સત્કાર કરનાર સતકર્તા ભક્તોનો સત્કાર કર્યો છે તેથી સતકૃત ભક્તકાર્ય સાથે તે સાધુ ગંગાજળ પીને કાઢ્યું તે-

થી જન્મુ' નર સમુહનો અયન અર્થાત સ્થાન તે નરનાશયણ. ૨૬

અસંખ્યેયોઽપ્રમેયાત્માવિશિષ્ટઃશિષ્ટકચ્છુચિઃ ॥

સિદ્ધાર્થઃસંસંકલ્પઃસિદ્ધિદઃસિદ્ધિસાધનઃ ॥૨૭॥

ટીકા—સંખ્યા કરવામાં એટલે કહેવામાં ન આવેતે અસંખ્ય છે શરીરથી આત્મા પ્રમાણમાં ન આવે તે અપ્રમેયાત્મા સર્વથી વિશેષ છે તેથી વશિષ્ઠ અશિષ્ઠ જે દુરાચારી તેમને પણ શાસન કરેછે. તેથી, શીષ્ટકૃત સૃંગારરૂપ છે તેથી શુચિ જેના નિવૃત્તિ અર્થ સીદ્ધ થયોછે તે સીધાર્થ જેના સંકલ્પ સીદ્ધ છે તે સીદ્ધ સંકલ્પ સીધીને આપનાર તે સીદ્ધીદ સીદ્ધીના સાધનરૂપપણાથી સિદ્ધી સાધન. ॥ ૨૭ ॥

વૃક્ષાહીવૃક્ષમોવિષ્ણુર્વૃષપર્વાવૃષોદરઃ ॥

વર્ણોવર્દ્ધમાનશ્ચવિવિક્તઃશ્રુતિસાગરઃ ॥૨૮॥

ટીકા—વૃષ જે ધર્મ તે ધર્મરૂપ દ્વાદસાહાદીક યાહુ એટલે દીવસ છે જેનાથી તે વૃષાહી કામનાના વરસાદ વરસે તે વૃષભ સર્વમાં ઓપાપી રહેલ છે તે વિષ્ણુ જે ધર્મ સખંધી પર્વ એટલે ઊત્સવ તે જેને છે તે વૃષપર્વા જેના ઉદરમાં ધર્મ છે તે વૃષોદર ભક્તોએ અલ્પ અર્પણ કરેલું તે વર્ધન કરનાર તે વર્ધન પોતે પ્રપંચ રૂપ કરીને વધવું તે વર્ધમાન પવિત્રતાથી વિવિક્ત સૃતિના સાગર તેથી સૃતિસાગર. ॥ ૨૮ ॥

સુમુજોદુર્ધરોવાગ્મીમહેન્દ્રોવસુદોવસુઃ ॥

નૈકરૂપોવૃક્ષરૂપઃ શિપિવિષ્ટઃ પ્રકાશનઃ ॥૨૯॥

ટીકા—સુંદર ભુજાઓએકરી યુક્ત તે સુભુજ બહુ દુઃખથી ધારણ કરે તે દુર્ધર પ્રશસ્તવાણી જેની છે તે વાગ્મી મહા ઈન્દ્ર છે તે મહેન્દ્ર ધન આપનાર તે વસુદ અને વસુરૂપ પણ પોતેજ છે તેથી વસુ અનેક રૂપ છે તેથી નૈકરૂપ બહુ રૂપથી બ્રહ્મરૂપ શીપી જે યજ્ઞ યજુ તેમાં પ્રવેશ કરેછે તેથી શિપીવિષ્ટ આહાં સૃતિપ્રમાણ છે પ્રકાશ કરવાથી પ્રકાશનામ થયું. ॥ ૨૯ ॥

ઓજસ્તેજોદ્યુતિધરઃપ્રકાશાત્માપ્રતાપનઃ ॥

ઋદ્ધઃસ્પષ્ટાક્ષરોમંતશ્ચંદ્રાંશુર્માસ્કરદ્યુતિઃ ॥૩૦॥

ટીકા—પ્રાણ બલ તેજ પ્રતાપ દ્યુતિ શરીર કાંતી એટલાં

ધારણ કરેલ તેઓજ સ્તેએદ્યુતિધર જેનો પ્રકાશરૂપ આત્મા વિગ્રહ છે તે પ્રકાશાત્મા સુર્યનાથી પણ વધારે તપાવે તે પ્રતાપન પરીપુર્ણતાથી ત્રણ રૂપ ધર અક્ષર જે પ્રણવ તે જેનો વાચક છે તેથી રૂપદાક્ષ મંત્ર રૂપ છે તેથી મંત્ર તાપનો બળેલાને ચંદ્રકિરણ ઘેઠે આનંદકારકપણાથી ચંદ્રાશુ ભારકર સુર્ય માફક કાન્તીમાન તે ભારકર ધુતિ. ૩૦

અમૃતાંશૂદ્રવોમાનુઃસક્ષમંબંદુઃ સુરેશ્વરઃ ॥

ઔષધંજગતઃસેતુઃસત્યધર્મપરાક્રમઃ ॥૩૧॥

ટીકા—અમૃતાંશુ જે ચંદ્રમા તેને સમુદ્ર મથનકરી કર્યો તે અમૃતાં શક્તિવ પ્રકાશરૂપથી ભાનું શશલક્ષણુ ચંદ્ર તે શશબીદું સૂરેના ઇશ્વર તે સુરેશ્વર સંસારરૂપ રોગના નિવર્તક ઔષધ જગતના શેતુરૂપથી જગતશેતુ (પાળ) જેનાં સત્યધર્મ પરાક્રમ છે તે સત્યધર્મ પુરાક્રમ. ॥ ૩૧ ॥

મૂતમવ્યભવન્નાથઃપવનઃપાવનોનલઃ ॥

કામકામકૃત્કાંતઃકામઃકામપ્રદઃપ્રભુઃ ॥૩૨॥

ટીકા—ભુત ભવિષ્ય વર્તમાનના નાથ તે ભુત ભવન્નાથ પવન વાયુ પવિત્ર કરનાર પવન તેથી થાય તે પાવન અગ્નીરૂપ તે અનળ ભક્તોની કામનાને હણે તે કામહા કામજે પ્રધુમ્ન તેમને ઊત્પન્ન કરનાર કામકૃત મુમુક્ષુજનની કામના એટલે આહુના તુરતે કામ કામનેઆપે તે કામપ્રદ ઉત્તમ પ્રકારથી ભક્તોના રક્ષણ માટે વારેવાર થાય તે પ્રભુ. ॥ ૩૨ ॥

યુગાદિકૃદ્યુગાવર્તોઽનકમાયોમહાક્ષત્રઃ ॥

અદૃશ્યોવ્યક્તરૂપશ્ચસહસ્રજિદનંતજિત્ ॥૩૩॥

ટીકા—યુગનો આરંભ કરે યુગાદીકૃત આર્દ્રી ભણસે' નામ થયાં કાળરૂપથી યુગોનું આવર્તન કરે છે તે યુગાવર્ત અનેક માયા તે નૈકમાય જગતરૂપ આહાર કરનાર મહાઅશન જેવામાં ન આવે તે અદૃશ્ય અપ્રસીદ્ધરૂપથી અવ્યક્તરૂપ હજારો અસૂરોને જીતનાર સહસ્રજીત અનંત અસૂરોને જીતવાથી અનંતજીત. ॥ ૩૩ ॥

દૃષ્ટોવિશિષ્ટઃશિષ્ટેષ્ટઃશિશ્વંડીનદુષોવૃષઃ ॥

ક્રોધહાક્રોધકૃત્કર્તાવિશ્વબાહુર્મહીધરઃ ॥૩૪॥

ટીકા—સર્વના પ્રીય તે ઇષ્ટ વિશેષકરીને સદાચારી થાય છે

તેથી વિંશીષ્ઠ શિષ્ઠ જે સદાચારી તેમના ઇષ્ટ તે શિષ્ટેષ્ટ શીખડજે
માર મુગણુ ધારણુ કરવાથી શીખડી ભુતોને માયાવડે કરીને બાંધે
તે નહુપ કામના વરસાથી વૃષ ભકતોના ક્રોધને હનન કરે તે ક્રોધહુ
ક્રોધકારીજે અસૂર તેમનું કર્તન કરવાથી ક્રોધકૃત કર્તા સર્વભજે હાથ જે-
નામાંજે તે વિશ્વબાહુ પૃથ્વીને ધારણ કરવાથી મહીધર. ॥ ૩૪ ॥

અચ્યુત:પ્રથિત:પ્રાણ:પ્રાણદોવાસવાનુજ: ॥

અપાનિધિરધિષ્ઠાનમપ્રમત્ત:પ્રતિષ્ઠિત: ॥૩૫॥

ટીકા—ભકતોથી કદીપણુ ચ્યુત થતા નથી એટલે તેથી ન્યારા
નહી તે અચ્યુત સર્વદા પ્રસીધપણાથી પ્રથીત સર્વમાં ચેષ્ટાકરનાર
તે પ્રાણ ભકતોને સામર્થ આપેતે પ્રાણુદ વાસવજે ઇંદ્ર તેનો અન્નુ-
જ વાસવાનુંજ સમુદ્રરૂપથી આપાનીધી જગદાધારપણાથી અધી-
ષ્ઠ્યન સદા સાવધાનપણાથી અપ્રમત્ત સર્વ જનમાં સ્થીતપણાથી પ્ર-
તિષ્ઠિત અથવા સર્વમાં પ્રતિષ્ઠિત થવાથી પ્રતિત. ॥ ૩૫ ॥

સ્કંદ:સ્કંદધરોધુર્યોવરદોવાયુવાહન: ॥

વાસુદેવોવૃહદ્ધાનુરાદિદેવ:પુરંદર: ॥૩૬॥

ટીકા—સ્કંધ એટલે સર્વમાં પ્રાપ્ત થાય તે સ્કંધ જે વાયુ તેને
ધરનાર સ્કંદધર જગતઊત્પાદીક ધુર ચલાવાથી ધુર્ય વર આપવાથી
વરદ વાયુરૂપ વેગવાન ગરૂડ વાહન થવાથી વાયુવાહન વસુદેવના
પુત્ર વાસુદેવ મોહોટા કીરણુ એટલે ભાનુ ચંદ્રમાથી મોટા કીરણુ
તે બૃહદ્ભાનુ દેવના આદિદેવ શત્રુદારણુ કરનાર પુરંદર. ॥ ૩૬ ॥

અશોકસ્તારણસ્તાર:શૂર:શૌરિર્જનેશ્વર: ॥

અનુકૂલ:શતાવર્ત:પદ્મીપદ્મનિમેક્ષણ: ॥૩૭॥

ટીકા—શોક રહીત અશોક, ભકતોને તારવાથી તારણ, શત્રુનેપણુ
તારે તે તાર શુરપણાથી શુર શુરવંશમાં જન્મવાથી શૌરીજનોના ઇ-
શ્વર જનેશ્વર સર્વને અનુકુળ તે અનુકુળ અપરીમીત અવતારથી
શતાવર્ત પદમ હાથમાંજે તેથી પદમી પદમના સરખાં નેત્ર તે પદ-
મ નીભેક્ષણ. ॥ ૩૭ ॥

પદ્મનાભોઽરવિંદાક્ષ:પદ્મગર્ભ:શરીરમૃત્ ॥

મહર્દ્ધિર્ઋદ્ધોદ્ધાત્મામહાક્ષોગરુડધ્વજ: ॥૩૮॥

ટીકા—નાભીમાં પદમ હોવાથી પદમનાભ, અરવિંદ સરખાં ને-

ત્ર તે અરવિદાક્ષ બ્રહ્મારૂપથી પદમગલે સર્વ શરીરોત્તું ભરણુપોષણુ કરે તે શરીરભુત મોહોટી એટલે બહુ સમૃદ્ધીવાળા તે મહર્ષી સં-સારરૂપ વધવાથી રૂદ્ધ જ્ઞાન વધારનાર વ્રદ્ધાત્મા સારી ઈન્દ્રિયવાન તે મહાક્ષ ગરુડની મુરતી છે, ધનમાંછે જેની તે ગરુડ ધવજ, ૩૮

અતુલઃશરભોભીમઃસમયજ્ઞોહવિર્હરિઃ ॥

સર્વલક્ષણલક્ષણ્યોલક્ષ્મીવાન્સમિતિજયઃ ॥૩૯॥

ટીકા—જેની તુલા એટલે ઉપમા તેના બરાબર નહી તે અ-તુલ શરજે બાણ તેથી પ્રકાસે તે શરવ જેનાથી શત્રુ ભય પામે તે ભીમ સર્વના શમયને જાણે તે સમયજ્ઞ હવિને હરે તે હવિર્હરી સર્વ લક્ષણકરી લક્ષણ કરના યોગ્ય તે સર્વ લક્ષણુ લક્ષણ્ય જેને ની-ત્ય લક્ષ્મીછે તે લક્ષ્મીમાન સંગ્રામ જીતે તે સમિતીજય, ॥ ૩૯ ॥

વિક્ષરોરોહિતોમાર્ગોહેતુર્દામોદરસ્સહઃ ॥

મહીધરોમહામાગોવેગવાનમિતાશનઃ ॥૪૦॥

ટીકા—ક્ષર જે નાશરહીત તે વિક્ષર મત્સરૂપ તે રાહીત મા-ર્ગ જે વેદ તેનું કારણ તે માર્ગ હેતું દામ જે દોરી યશોદાની બાં-ધેલી ઊદરમાં તેથી દામોદર માર્ગશિર્વમાશથી સહ મહીધરે તે મ-હીધર મહાભાગ્યથી મહાભાગ વધારે વેગ તે વેગવાન અવેત અશ-ન એટલે આહારપ્રમાણ નહી તે, ॥ ૪૦ ॥

ઉદ્ભવઃક્ષોભણોદેવઃશ્રીગર્ભઃપરમેશ્વરઃ ॥

કરણંકારણંકર્તાવિકર્તાગહનોગુહઃ ॥૪૧॥

ટીકા—સંસારના ઊદ્ભવપણાથી ઊદ્ભવ ક્ષોભકરવાથી ક્ષો-ભણ ક્રીડા કરવાથી દેવ શ્રી જે જગતરૂપ સંપદા તેનો ગર્ભ શ્રી ગર્ભ સર્વોત્તમ ઈશ્વર તેથી પરમેશ્વર સાધનરૂપથી કરણુ જગતનું મુળ કારણ કરનાર કર્તા વિવિધ કર્તા વિકર્તા જાણવામાં ન આવે તે ગહન શરીર ગુપ્ત કરવાથી ગુહ, ॥ ૪૧ ॥

વ્યવસાયોવ્યવસ્થાનઃસંસ્થાનઃસ્થાનદોધ્રુવઃ ॥

પરર્ધિઃપરમઃસ્પૃષ્ટસ્તુષ્ટઃપુષ્ટઃશુભેક્ષણઃ ॥૪૨॥

ટીકા—નિશ્ચયપણાથી વ્યવસાય વ્યવસ્થા સંસ્થાનરૂપથી સં-સ્થાન ભકતોને સ્થાન આપનાર સ્થાનદ અચળ તે ઇરૂપ શ્રેષ્ઠ પુ-ધીવાળા પરધર્વી સર્વોત્તમ તે પરમ સ્વપ્રકાશ રૂપજ્ઞાન તે સ્પૃષ્ટ પ-

રમાનંદ તે તુષ્ટ પુરણપણથી પુષ્ટ સુંદર અવલોકન તે સુભેક્ષ-
ણ. ॥ ૪૨ ॥

રામોવિરામોવિરજોમાર્ગોનેયોનયોડનયઃ ॥

વીરઃશક્તિમતાંશ્રેષ્ઠોધર્મોધર્મવિદુત્તમઃ ॥૪૩॥

ટીકા—સર્વમાં રમેછે તે રામ જેમાં જગત વિશ્રામ પામે તે
વિરામ રજરહીત તેવીરજ માર્ગ બતાવે તે માર્ગ ભકતોના હૃદય-
માં લેવાયોગ્ય નેતા ભકતોનું થોડું પુજન લેવાથી નય અભક્તનું
પુજન ન લેવાથી અનય (અહીંયાં આરસે નામ થયાં) યુધ્ધાન દે-
વામાં શુર તે વીરશક્તીવાળામાં શ્રેષ્ઠ શક્તીમતાં શ્રેષ્ઠ ધર્મ કહેવા-
થી ધર્મ ધર્મ જાણનારમાં ઉત્તમ ધર્મ વિદુત્તમ. ॥ ૪૩ ॥

વૈકુંઠઃપુરુષઃપ્રાણઃપ્રાણદઃપ્રણવઃપૃથુઃ ॥

હિરણ્યગર્ભઃશત્રુઘ્નોવ્યાસોવાયુરધોક્ષજઃ ॥૪૪॥

ટીકા—વીગઈ થઈછે કુંઠ પ્રતિધાત એવા ભકતજન સખાંધી
જે છે, તે વૈકુંઠ પુર જે નાના પ્રકારનાં તેમાં વસવાથી પુરૂષ પ્રકૃષ્ટ
છે; વેદરૂપ આણ નામરાખ્દ જે ઇશ્વરથી છે, તે પ્રાણ પ્રાણશક્તી દે-
નાર પ્રાણદ દેવતા જેને પ્રકૃષ્ટકરીને નમન કરેછે તે પ્રણવ પૃથુરાજ
રૂપ તે પૃથુ હીરણ્યરૂપ વડના પલ ઉપર બાળ થયા તેથી હીરણ્ય-
ગર્ભ શત્રુ નામ કરનાર શત્રુન સર્વમાં વ્યાપેછે, તે વ્યાપે સઘળે પ્રા-
પ્ત થવાથી વાયુ અક્ષ જે જ્ઞાનઈંદ્રીય તેનાથી ઉત્પન્ન થયું જ્ઞાન તે
બીજનું જ્ઞાન તેથી નીચછે અર્થાત સર્વોત્તમ જ્ઞાનવાન અધોક્ષજ. ૪૪

ઋતુઃસુદર્શનઃકાલઃપરમેષ્ઠીપરિગ્રહઃ ॥

ઉગ્રસ્સંવત્સરોદક્ષોવિશ્રામોવિશ્વદક્ષિણઃ॥૪૫॥

ટીકા—વસંતરૂપછે તેથી રૂતુ સુદર્શન સદા ચલાવેથી કાળ વૈ-
કુંઠમાં રહે તે પરમેષ્ઠી મુમુક્ષુના પરીગૃહ કરેતે પરીગૃહ ઉત્તમ હો-
ય તેને ગીરન એટલે ભક્ષણ કરે તે ઊગ્ર સમગ્ર સર્વ કાળમાં કર્મના
કાળરૂપથી વસે તે સંવત્સર સત્કામમાં ચતુર તે દક્ષ જગતને વિશ્રામ
આપે તે વિશ્રામ વિશ્વમાં ચતુર તે વિશ્વ દક્ષીણ. ॥ ૪૫ ॥

વિસ્તારઃસ્થાવરઃસ્થાણુઃપ્રમાણંબીજમ્વ્યયઃ ॥

અર્થોડનર્થોમહાકોશોમગ્ધોમોમહાધનઃ ॥૪૬॥

ટીકા—જેમાં જગત વિસ્તારેલું છે તે વિસ્તાર સ્થાવરમાં પણ

સ્થીતી તે સ્થાવરસ્થાણું નીત્ય મર્યાદારૂપ પ્રમાણ સર્વનું અ-
વીનાશી બીજ બીજ અગ્રય પ્રયોજનરૂપ તે અર્થ અર્થરહીત અ-
નર્થ આનંદમયરૂપ જેનું કામ તે મહાકોશ શ્રેષ્ઠ સુખવાળો માહા-
ભાગ માહાન થયું છે અધન જેને તે માહાધન ॥ ૪૬ ॥

અનિર્વિણ્ણઃસ્થવિષ્ણોભૂર્ધર્મયૂપોમ ામરવઃ ॥

નક્ષત્રોઽર્ધક્ષત્રીક્ષમઃક્ષામઃસમીહનઃ ॥૪૭॥

ટીકા—ભકતોનું કાર્ય કરવામાં નિર્વેદ તે અનિર્વિણ્ણ અતિ-
સ્થુલ સ્થવિષ્ઠ ન હોવાથી અભૂ ધર્મના સ્થંભ તે ધર્મરૂપ જેનું સ-
ર્વોત્તમ પુજન છે તે માહામખ ચંદ્રની પહે આનંદ દાયકતાથી નક્ષત્ર-
નેમી જેના સમાન બીજે ક્ષત્રી નહી તે નક્ષત્રી થોડી પુજાથી મા-
ટા અપરાધ ખમે તે ક્ષમ અમુરોને દુર્બળ કરે તે ક્ષામ સમગ્ર જે
ચેષ્ઠવાન તે સમીહન. ॥ ૪૭ ॥

યજ્ઞજ્યોમહેજ્યશ્ચક્રતુઃસત્સતાંગતિઃ ॥

સર્વદર્શીવિમુક્તાત્માસર્વજ્ઞોજ્ઞાનમુત્તમમ્ ॥૪૮॥

ટીકા—યજ્ઞરૂપ તે યજ્ઞ પુજત્વપણાથી ઈજ્ય નાના પ્રકારની
ક્રીયાથી ક્રતુ, સદ્પુરૂષોના ત્રાતા તે સત્ર સંજનન પુરૂષોને પ્રાપ્ત
થવાનું તે સત્સંગતિ સર્વને દેખનાર તે સર્વદર્શી વિશેષકરીને જે-
નાથી આત્મા મુક્તથાય તે વિમુક્તાત્મા સર્વને જાણે તે સર્વજ્ઞ ઉત્ત-
મજ્ઞાન જે ભકતીરૂપપણાથી જ્ઞાન મુત્તમ. ॥ ૪૮ ॥

સુવૃત્તઃસુમુરવઃસૂક્ષ્મઃસુઘોષઃસુરવદઃસુહૃત્ ॥

મનોહરોજિતક્રોધોવીરવાહુર્વિદારણઃ ॥૪૯॥

ટીકા—શરણાંગત રૂપરક્ષણ સુંદરવ્રત તે સુવ્રત સુંદરમુખ તે સુ-
મુખ દુર્વિજેયપણાથી સૂક્ષ્મ સુંદર ઘોસ (શબ્દ) તે સુઘોષ સુખદાયક
તે સુખદ પ્રત્યુપકાર ન ચહાતાં ઉપકાર કરે તે સુહૃદ મનને હરનાર
મનોહર જેણે ક્રોધ છૂટ્યો છે તે છૂત ક્રોધ વિરછ બાહુ જેની તે વી-
રબાહુ નૃસીંહથી વિદારણ કર્યું શત્રુનું વિદારણને માટે વિદારણ. ૪૯

સ્વાપનઃસ્વવશોવ્યાપીનૈકાત્માનૈકકર્મકૃત્ ॥

વત્સરોવત્સલોવત્સીરક્તગર્ભોધનેશ્વરઃ ॥૫૦॥

ટીકા—પ્રાણીના આત્મસંબોધથી શ્રદ્ધકરી માયામાં સુવાટે તે
સ્વાપન સ્વતાંત્ર તે સ્વવશ આકાશ પેઠે વ્યાપે તે વ્યાપી જગત ઊત્પ

તિરૂપ તે નૈકાત્મા જગત ઊત્પતિ સંપત્તિ વિપત્તિ કર્મો ન કરે તે નૈ-
કકર્મકૃત વત્સનને ગોવાળીયાને રાત્રેઆખ્યાં તેથી વત્સર ભડોતોને
સ્નેહ કરે તે વત્સલ જેમાં સ્નેહ હોય તે વત્સલ વા જગતને બાળ-
કરૂપ પીતા તુલ્ય પાલણ કરેછે તે વત્સી રત્નનો સમુદ્ર તે રત્નગર્ભ
ધનનો ઇશ્વર ધનેશ્વર. ॥ ૫૦ ॥

ધર્મગુબ્ધધર્મકર્મીસદસત્કર્મક્ષરમ્ ॥

અવિજ્ઞાતાસહસ્રાંશુર્વિધાતાકૃતલક્ષણઃ ॥૫૧॥

ટીકા—ધર્મનુ રક્ષણ કરે તે ધર્મગુપ, ધર્મમર્યાદા સ્થાપન કરે તે
ધર્મકૃત; ધર્મને ધારણ કરેછે તે ધર્મ અવિતથ પરબ્રહ્મ સત્ય, અપર
પ્રપંચરૂપ સર્વ અસત્ય ક્ષરમાન નાશવાન અક્ષર કૃતસ્થ જેનો નાશ
નહી વિજ્ઞાતા જેના સમાન બીજે નથી તે અવિજ્ઞાતા સહસ્રકીરણ
છે સહસ્રાંશુ વિશેષકરીને જગત ધારણકરે તે વિધાતા શ્રીવત્સલક્ષ-
ણ ચિન્હ વૃક્ષસ્થળમાં પાતે કરેલું છે તે કૃતલક્ષ. ॥ ૫૧ ॥

ગમસ્તિનેમિઃસત્વસ્થઃસિંહોભૂતમહેશ્વરઃ ॥

આદિદેવોમહાદેવોદેવેશોદેવભૃદ્રુરુઃ ॥૫૨॥

ટીકા—સુર્ય ચક્રના મધે સ્થીત છે તેથી ગજસ્તી નેમી સત્વગુણમાં
સ્થીત તે સત્વસ્થ અસુર મારવામાં સીંહસમાન પ્રાક્રમ તેથી સીંહ
ભુતોના મહુ એટલે હિસાહના ઇશ્વર તે ભુતમહેશ્વર આદીકારણરૂપ
તેથી આદી દેવ જ્ઞાનયોગ ઐશ્વર્ય ભોગવેછે તેથી માહુદેવ દેવોના
ઇશ તે દેવેશ દેવોનું ભરણપોષણ કરેછે તેથી દેવભૂત, દેવભૂત
જે શક (ઇંદ્ર) તેનાગુરુ તે દેવભૃદ્રુરુ. ॥ ૫૨ ॥

ઉત્તરોગોપતિર્ગોપિજ્ઞાનગમ્યઃપુરાતનઃ ॥

શરીરભૂતભૃદ્ગોક્તાકર્પીદ્રોભૂરિદક્ષિણઃ ॥૫૩॥

ટીકા—સર્વથી ઉત્તમ જે ઇંદ્ર ઉત્તર ગાયોના પાળનાર ગોપવેશ-
ધર તે ગોપતિ સર્વનું રક્ષણ કરનાર ગોત્પા જ્ઞાનથી ગમ્ય તે જ્ઞાન-
ગમ્ય પ્રાચીનપણાથી પુરાતન શરીરરૂપકરી આકાશાદી ભુતોને
ધારણ કરવાથી શરીર ભુતભૂત સર્વના પાલક તે ભોક્તા (અહીંયાં
પાંચસે નામ. પુરાં થયાં) સુગ્રીવરૂપ વાનરોના ઇંદ્ર તે કર્પીદ્ર વા રામચંદ્ર
રામાંદીક અવતારોમાં યજ્ઞ દક્ષણા આપ તે ભુરી દક્ષિણ. ॥ ૫૩ ॥

સોમપોઽમૃતપસ્સોમઃપુરુષિત્યુત્તમઃ ॥

વિનયોજયસ્સત્યસંધોદાશાર્હસ્તમલ્લતાંપતિઃ ॥૫૪॥

ટીકા—યજ્ઞમાં સેમપીયે તે કોમય અમૃત જે દેવતા, તેમના પાલક અમૃતપ કીર્તિરૂપ ભીમસહીત શિવ બહુ પુરુષાને છતે તે પુરુષોત્તમ પુરુષાં શ્રેષ્ઠ તે પુરુષાત્મ હુગોને દંડદેનાર વિનય સમચ-ભુતોનો જ્યકરે છતેછે તે જ્ય સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળો તે સત્યસંધ ધા-નને યોગ્ય તે દાશાર્ણ ભક્તજનના પતિ સાત્વતાંપતી. ॥ ૫૪ ॥

જીવોવિનયિતાસાક્ષીમુકુંદોઽમિતવિક્રમઃ ॥

અંબોનિધિરનંતાત્મામહોદધિશયોતકઃ ॥૫૫॥

ટીકા—પ્રાણુનેક્ષેત્રરૂપ ધારણ કરે તે જીવ વિનયથી સર્વના શાક્ષી તે વિનયતા સાક્ષી મુક્તિદાતા મુકુંદ અપ્સીત પરાક્રમવાળો અપ્સીત પરાક્રમ અંભસ જે દેવમનુષ્ય પીંચુ અને અસુર તેમના આશ્ચર તે અંબોનિધી અનંત જે બળરામ તેમનામાં જેનો આત્મા છે તે અનંતાત્મા સાગરમાં સુનાર મહોદધીશય નાશ કરનાર અંતક. ૫૫

અજોમહાર્હઃસ્વાભાવ્યોજિતામિત્વઃપ્રમોદનઃ ॥

આનંદોનંદનોનંદઃ સત્યધર્માત્તિવિક્રમઃ ॥૫૬॥

ટીકા—જેનો જન્મ નહીં તે અજ મહા પુજાને યોગ્ય તે મહાર્હ ભકતોએ ભાવના કરવા યોગ્ય તેથી સ્વાભાવ્ય અમીલ આ-ભ્યંતર રાગદ્વેશાદીક વા બાહ્ય રાવણાદીકને છતનાર છતાપીત્ર શ્રેષ્ઠમોદને પ્રાપ્ત તે પ્રમોદન મુખરૂપથી આનંદ આનંદકારક તે અં-દલ સમૃદ્ધીવાન નંદ જેનો સત્યધર્મ તે સત્યધર્મ રણુ સોહમાં યોગથી ગમન કરનાર ગરૂડ સહીત તે ત્રીવિક્રમ. ॥ ૫૬ ॥

મહર્ષિઃકપિલાચાર્યઃકૃતજ્ઞોમેદિનીપતિઃ ॥

ત્રિપદદ્વિદશાધ્યક્ષોમહાર્શંગઃકૃતાંતકૃત્ ॥૫૭॥

ટીકા—મહાર્ષી કપીલાચાર્ય તે મહર્ષિ કપીલાચાર્ય કરેલા ઉ-પકારને જાણે તે કૃતજ્ઞ મેદની જે પૃથિવ તેના પતિ મેદનીપતિ જે-ને ત્રણ પદ છે તે ત્રીપદ, ત્રીદશા જે દેવતા તેમના અધ્યક્ષ ત્રીદશા ધ્યક્ષ મત્સરૂપમાં સીંગ હાવું તેથી મહાર્શંગ શીદ્રાંત કરનાર કૃતાંત કૃત વા કાળનો પણ અંત કરનાર કૃતાંતકૃત. ॥ ૫૭ ॥

મહાવરાહોગોવિંદઃ સુષેણઃકનકાંગદી ॥

ગુંહ્યોગભીરોગહનોગુપ્તશ્ચક્રગદાધરઃ ॥૫૮॥

ટીકા—મહાન લોકથી વિવ્રક્ષણ વરાહ તે મહાવરાહ ગાય ચ-
રાવા વનમાં ગયા તેથી ગોર્વીંદ વા ગોઝિવાણી તેથી વેદાંત વાક્યને
જાણે તે ગોર્વીંદ, શોભાયમાન શેના જેની તે સુષેણ કનકમય
અંગદ જેનો છે કનકાંગદી હૃદયાકારમાં રહેલા તેમ ગુહ્ય ગુહ અ-
ભીપ્રાય જેનો છે તે ગંભીર, અભકતને દુઃખાય તે ગહન ઇંદ્રીયોથી
અગ્રાહ્ય તેથી ગુપ્ત, ચક્ર, ગદા ધારણ કરે તે ગુપ્તશ્ચક્રગદાધાર. ॥૫૮॥

વેધાઃસ્વાંગોજિતઃકૃષ્ણોદઢઃસંકર્ષણોચ્યુતઃ ॥

વરુણોદાત્ત્યોદક્ષઃપુષ્કર ક્ષોમહામનાઃ ॥૫૯॥

ટીકા—ભકતના હીતનેવિશેષ ધારણ કરે તે વેધા. સ્વકીય ભ-
કત અંગ પેઠે તે સ્વાંગ શત્રુએકરી ન જીતાએલો તે અજીત. કૃષ્ણ
વણથી કૃષ્ણ સામર્થ્યથી દૃઢ ભકતના દુઃખને ખેંચે તે સંકર્ષણ પ્રલય
રૂપમાંપણ પોતાના ભગતોનું પડવું નહી તેથી અચ્યુત શંકર્ષણો-
ચ્યુત (શંકર્ષણનું વિશેષણ) આપણી પ્રાપ્તિને માટે ચાહે તે વરુણ
વરુણના પુત્ર વાદમીકરૂપ થયા તેથી વારુણ ભકતોના કલ્પવૃક્ષ તે-
થી વૃદ્ધ પુષ્કર જેવા નેત્ર તેથી પુષ્કરાક્ષ મહાન છે મન જેનું તે
મહામના. ॥ ૫૯ ॥

ભગવાન્ભગહાનંદીવનમાલીહલાયુધઃ ॥

અદિત્યોષ્ટ્યોતિરાદિત્યઃસહિષ્ણુર્ગતિસત્તમઃ॥૬૦॥

ટીકા—ઐશ્વર્ય, ધર્મ, યશ, શ્રીય, વૈરાગ્ય, જ્ઞાન એ છ ભગસ-
મ્રમ જેને છે તે ભગવાન સંહાર સમયે ઐશ્વર્યાદીક ભગને સંહારે છે
તે ભગહા ભકતોને આનંદ આપનાર તે આનંદી, વનમાલા છે
જેને તે વનમાળી, હુળ શત્રુને વિદારણ નાશ કરવાનું આયુધ તે
હુળાયુધ, અદીતીપુત્ર આદીત્ય, સવિત્ર મંડલમાં જ્યોતિરૂપ પ્રકા-
શકારક જ્યોતીરાદીત્ય, અપરાધ સહન કરે તે સહીષ્ણુ વા ટાઠ તડ-
કાનું સહન કરવું તે સહીષ્ણુ, ગતી જેની ઉત્તમ છે તે ગતીસત્તમ.
॥ ૬૦ ॥

સુધન્વાસ્વંડપરશુર્દારુણોદ્રવિણપ્રદઃ ॥

દિવસ્પૃક્સર્વદગ્ધ્ય સોવ ચસ્પતિર્યોનિજઃ ॥૬૧॥

ટીકા—સારૂ છ ધનુષ તે સુધન્વા, શત્રુને ખંડવા, પરશુરામ
રામ અવતારમાં કુરશીવાળા તેમના ખંડ પરશુખંડની મન્દમીકૃત
અસુરને ભયંકર દારૂણ ભકતોને દ્રવીણ આપનાર દ્રવીણપ્રદ વિશ્વ-

૩૫ દેખાડવા આકાશ જે અંદ્ર તેને સ્પર્શ કર્યા તે દીવસ્પૃક સર્વદે-
શીં૩૫ વ્યાસ થયા તે સર્વ દ્રગવ્યાસ વીધાના પતિ તે વાયસ્પતિ
થોની વીના પ્રગટતિ અથોની. ॥ ૬૧ ॥

તિસામાસામગઃસામનિર્વાણંભેષજંભિષક્ ॥

સંન્યાસકૃચ્છમઃશાંતોનિષ્ઠાશાંતિઃપરાયણઃ ॥૬૨॥

ટીકા—ત્રૈણે કાળમાં સમ છે શાન્તી તે ત્રીસામા સામવેદ, ગા-
યક, સામગ, પરમાનંદ૩૫થી નિર્વાણ સંસાર૩૫ રોગ નાશ પામે તે
વું ઔષધ ધન્યન્તરી૩૫થી ભીષક સર્વ કર્મકૃળ ત્યાગ સંકટપ ત્યાગ
મોક્ષ સાધન કારક તે સંન્યાસકૃત શમતાવાળા તે શમ સદા શાં-
તપણાથી શાન્ત, નિષ્ઠા જે શ્રેષ્ઠ શ્રદ્ધા શાંતીથી જેની ચીતવૃત્તી
સ્થીરતા તેથી પરઉત્તમ અચન તે નિષ્ઠાશાન્તી પરાયણ. ॥ ૬૨ ॥

શુભાંગઃશાંતિદઃસ્રષ્ટાકુમુદઃકુવલેશયઃ ॥

ગોહિતોગોપતિર્ગોપાવૃષભાક્ષોવૃષપ્રિયઃ ॥૬૩॥

ટીકા—સર્વ અંગશુભ તે શુભાંગ, શાન્તીદાતા તે શાન્તીદા સ-
ર્વને સૃજવાથી સ્રષ્ટા પૃથ્વીમાં મોદ આનંદ પામે તે કુમુદ, કુતેપૃ-
થ્વી, વસતિ એટલે ચાલતી તે કુખળ કુખળ જે જળ તેમાં શયન
કરતા તે કુવળેશય ગો જે પૃથ્વી તેનું હીત તે ગોહીત, તથા ગૌ-
નાપાળક ગૌપતિ, જગતનો રક્ષણ કરતા તે ગોત્પા ધર્મ છે નેત્ર જે-
ને તે વૃષભાક્ષ ધર્મ જેને પ્રીય તે વૃષપ્રીય ॥ ૬૩ ॥

અનિવર્તીનિવૃત્તાત્માસંક્ષેપ્તાક્ષેમકૃચ્છિવઃ ॥

શ્રીવત્સવક્ષાઃશ્રીવાસઃશ્રીપતિઃશ્રીમતાંવરઃ॥૬૪॥

ટીકા—લોક સંગ્રહાર્થ કર્મથી નિવૃત્ત થએલા તે અનિવર્તી
વિષયથી નીવૃત્ત ચીત છે જેનું નિવૃતાત્મા, વિસ્તાર પામેલા જગ-
તને સંહારમાં સુદૃઢ રાખોછો તેથી સંક્ષિપ્ત પ્રાપ્ત થયાનું રક્ષણ
કરવું તે ક્ષેમકૃત, નામસ્મરણથી પાવન કરે તે શીવ, (આહીયાં ૬૦૦
નામ થયાં) જેની વૃક્ષસ્થળમાં શ્રીવાસ ચીનું છે તે શ્રીવત્સવક્ષા
શ્રી જેમાં રહેછે તે શ્રીવસ, શ્રીના પતિ તે શ્રીપતિશ્રીમંતોમાં શ્રેષ્ઠ
શ્રીમતાંવર. ॥ ૬૪ ॥

શ્રીદઃશ્રીશઃશ્રીનિવાસઃશ્રીનિધિઃશ્રીવિભાવનઃ ॥

શ્રીધરઃશ્રીકરઃશ્રેયઃશ્રીમૌહ્યોક્તયાશ્રયઃ ॥૬૫॥

ટીકા—ભક્તોને શ્રી આપનાર શ્રીદ, શ્રીના ઇશ તે શ્રીઈશ, શ્રીના નિવાસ જેમાં છે તે શ્રીનીવાસ, શ્રી જે શ્રીમંત તેના આધાર શ્રીનીધી કર્માનુરૂપ વિવિધ પ્રકારે શ્રીયની ભાવના કરે તે શ્રી વિભાવન, શ્રી જે લક્ષ્મી તેને ધારે તે શ્રીધર, સ્મર્ણ માત્રથી શ્રીમાન કરે તે શ્રીકર, મુક્તીરૂપ કલ્યાણકારક શ્રેવ જેને સર્વ પ્રકારની શ્રીય હોય છે તે શ્રીમાન, ત્રણ લોકના આશ્રય કરનારા તે લોક ત્રયાશ્રય. ॥ ૬૫ ॥

સ્વક્ષઃસ્વંગઃશતાનંદોનંદિર્જ્યોતિર્ગણેશ્વરઃ॥

વિજિતાત્માવિધેયાત્માસત્કીર્તિશ્ચિન્નસંશયઃ ૬૬॥

ટીકા—સુંદર છે તેજ જેનાં તે સ્વક્ષ, જેનું અંગ સુંદર તે સ્વંગ, એક પરમાત્મે ઊપાધીથી શતધા તેથી સતાનંદ પરમાનંદ વિમુક્ત તે નંદી, જ્યોતી ગણના ઇશ્વર જ્યોતીગણેશ્વર, વિશેષ કરી જાય છે મન આત્મા જેણે તે વિજિતાત્મા જેની આજ્ઞાથી સર્વ વર્તે છે વિધેયાત્મા સાચીકીર્તિ તે સત્કીર્તિ નષ્ટ થયા છે સંશય તે છીન સંશય. ॥ ૬૬ ॥

ઉદીર્ણઃસર્વતશ્ચક્ષુરનીશઃશાશ્વતઃસ્થિરઃ ॥

ભૂશયોભૂષણોભૂતિર્વિશોકઃશોકનાશનઃ ॥૬૭॥

ટીકા—સર્વથી અધીક તે ઉદીર્ણ સર્વ તરફ છે ચક્ષુ તે સર્વત ચક્ષુ, એના શીવાય ઇશ નથી અનીશ કદાપી વિક્રીયા ન પ્રાપ્ત થાય તે શાશ્વત સ્થિર લંકામાં પ્રવેશ કરતી વખતે સમુદ્ર તીરે ભુશી ઉપર મુતા તેથી ભુશય જગતને ભુશીત કરવાથી ભુશણ સંપદારૂપ તે ભુતિ શોક રહીત વિશોક શોકનાશક તે શોકનાશન. ॥ ૬૭ ॥

અર્ચિઃપ્રાણાદિચિતઃકુંભોવિશુદ્ધાત્માવિશોધનઃ ॥

અનિરુદ્ધોઽપ્રતિરથઃ પ્રદ્યુમ્નોઽમિતવિક્રમઃ ॥૬૮॥

ટીકા—સુર્ય આદીકમાં રહેલી તે અર્ચિ તેજ જેમાં છે તે અર્ચિમાન સર્વ પ્રકારે પુજનીય છે તે અર્ચિત સર્વ જીવને માયાએ કરી આચ્છાદનકરે તે કુંભ જીવ જેના ભજેથી શુધ થાય છે તે વિશુદ્ધાત્મા, જીવોના પાપોને સોધન કરે તે વિશોધન, કઈપણ રૂધન હોય તે અનીરુદ્ધ જેના આગળ પાછળ નહી તે અપ્રતિરથ પ્રકૃષ્ટ છે દ્યુમ્ન ધન તે પ્રદ્યુમ્ન જેના પરકુમ્ભના પાર નહી તે અમીત વિક્રમ. ॥ ૬૮ ॥

કાલનેમિનિહાવીરઃશૌરિઃશૂરજનેશ્વરઃ ॥

તિલોકાત્માતિલોકેશઃકેશવઃકેશિહાહરિઃ ॥૬૧॥

ટીકા—કાળનેમી અમુરને માર્યો તેથી કાળનેમીહા શુરો તે વીર શુરાના કુળમાં થયો તે શૌરી શુરાજનોનાપણુ ઈશ્વર તે શુર જનેશ્વર બ્રહ્મલોકના આત્મા ત્રીલોકાત્મા બ્રહ્મ લોકના ઈશ તે ત્રી-લોકેશ જે કેશ સંજીત સુર્ય તેને પ્રકાશ કરેછે તે કેશવ બ્રહ્મા વિ-ષ્ણુ, શીવ, શક્તી તે કેશવસંજ્ઞા કેશી અમુરને મારનાર કેશીહા સ્મર્ણ કરવાથી પાપોને હરે તે હરી. ॥ ૬૮ ॥

કામદેવઃકમપાલઃકામીકાંતઃકૃતાગમઃ ॥

અનિર્દેશ્યવપુર્વિષ્ણુર્વારોઽનંતોધનંજયઃ ॥૭૦॥

ટીકા—ભક્તોની કામના પ્રાપ્તી કરે તે કામદેવ તેમની કામના-ને પાળે તે કામપાળ, જેને ભક્તની કામના છે તે કામોક ને બ્ર-હ્મા તેના જે અંત કાંત કર્યાછે વેદ અગમ જેણે કૃતાગમ સર્વ ચેતન અચેતનથી વિલક્ષણ શરીર જેનુંછે તે અનિર્દેશ્યવપુ સર્વ વ્યાપી તે વિષ્ણુ શ્રેષ્ઠ યોધાતાવપુ જેના ગુણોના પાર નહી તે અનંત અ-ર્જુન રૂપથી ધનંજય. ॥ ૭૦ ॥

બ્રહ્મણ્યોબ્રહ્મકૃદ્બ્રહ્માબ્રહ્મબ્રહ્માવિવર્દનઃ ॥

બ્રહ્મવિદ્વાહ્મણોબ્રહ્મીબ્રહ્મજ્ઞોબ્રાહ્મણપ્રિયઃ ॥૭૧॥

ટીકા—તપ આદીક બ્રહ્મ તેમનું હીત બ્રહ્મણ્ય બ્રહ્મ જે વેદ તેના કર્તા બ્રહ્મકૃત સૃષ્ટીની માટે બ્રહ્મા થયા તેથી બ્રહ્મા સર્વેશ્વર-પણાથી બ્રહ્મ તપ આદીક બ્રહ્મના વર્ધક બ્રહ્મવિવર્ધન બ્રહ્મ જે વેદ તેને જાણે તે બ્રહ્મવિત્ બ્રહ્મ જે વેદ તેને પ્રવર્ત કરેતે બ્રાહ્મણ બ્રહ્મવેદ જમાં છે તે બ્રહ્મી બ્રહ્મને એટલે વેદને જાણે તે બ્રહ્મજ્ઞ જેને બ્રાહ્મણ પ્રીય તે બ્રાહ્મણપ્રીય. ॥ ૭૧ ॥

મહાક્રમોમહાકર્મામહાતેજામહોરગઃ ॥

મહાક્રતુર્મહાયજ્વામહાયજ્ઞોમહાહવિઃ ॥૭૨॥

ટીકા—પગોને ઊંચકા મુકવા રૂપ ક્રમછે જેને તે મહાક્રમ મ-હાનછે કર્મ જેનાં તે મહાકર્મા મહાન તેજયુક્ત મહાતેજ વાસુકીરૂપ મહોરગ અશ્વમેધાદીક તેથી મહાક્રતુ મહાયજ્ઞના કર્તા મહાયજ્વાળા નયનરૂપ મહાયજ્ઞ બ્રહ્માર્પણ હવીરૂપ તે મહાહવી. ॥ ૭૨ ॥

સ્તવ્યઃસ્તવાપ્રિયઃસ્તોત્રંસ્તુતિઃસ્તોતારણપ્રિયઃ ॥

પૂર્ણઃપૂણ્યેનાપુણ્યઃપુણ્યકીર્તિરનામયઃ ॥૭૩॥

ટીકા—સ્તુતિકરવા યોગ્ય તે સ્તવ્ય સ્તુતિ જેને પ્રીય છે તે સ્તવાપ્રીય ગુણપ્રતિપાદકરૂપથી સ્તોત્ર પુરણ કીરતન કીયારૂપ તેથી સ્તુતિ સ્તુતિનો કર્તા સ્તોતારણ પ્રીયછે તેથી રણપ્રીય અનંત કલ્યાણ ગુણપણથી પૂર્ણ ભક્તોની કામના પુરી કરવાના સ્વભાવ તે પુરયિતા મનોહરત્વથી પુણ્ય પુણ્યકારક જેની કીર્તિ તે પુણ્ય કીર્તિ રોગ રહીત અનામય. ॥ ૭૩ ॥

મનોજવસ્તીર્થકરોવસુરેતાવસુપ્રદઃ ॥

વસુપ્રદોવાસુદેવોવસુર્વસુમનાહવિઃ ॥૭૪॥

ટીકા—મનના ખરેખર વેગવાણુ તે મનોજવ પવિત્રકારકતાથી તીર્થકર વસુવર્ણરેત એટલે વિર્ય તે વસુરેતા પ્રકર્ષયુક્ત ધન આપનાર તે વસુપ્રદ વસુ જે ભીષ્મ તેને ઉત્તમ મોક્ષ આપનાર વસુપ્રદ વસુદેવના પુત્ર વાસુદેવ સર્વમાં વસેછે તેથી વસુ સર્વત્ર વસવામાં મનછે તે વસુમના હૃવ્યરૂપ તેથી હવિ. ॥ ૭૪ ॥

સદ્રતિઃસત્ક્રતિઃસત્તાસદ્ભૂતિઃસત્પરાયણઃ ॥

શૂરસેનોયદુશ્રેષ્ઠઃસન્નિવાસઃસુયામુનઃ ॥૭૫॥

ટીકા—સત્પુરૂષોને પ્રાપ્ત થવાને યોગ્ય તે સદ્મતી સત્પુરૂષોને માટે ક્રતિછે તે સતક્રતિ ૭૦૦નામ થયાં સર્વત્ર અસ્તીપણાથી સત્તા સત્પુરૂષોને ભુતિ સંપદા જેનાથી તે સત્ભુતિ સત્યભક્તના અભીષ્ટરૂપ સત્યપરાયણ હનુમાનાદીક સૂરસેન્યા છે તેથી શૂરશન યાદવમાં શ્રેષ્ઠ યદુશ્રેષ્ઠ સત્પુરૂષોનો નિવાસ સન્નિવાસ સુંદર યમુનાનું જળ વિષરહીત થયું તેથી સુયામુન. ॥ ૭૫ ॥

ભૂતાવાસોવાસુદેવઃસર્વાસુનિલયોઽનલઃ ॥

દર્પહાદર્પદોદ્દત્તોદુર્ધરોઽથાપરાજિતઃ ॥૭૬॥

ટીકા—ભુતોનો આવાસ તે ભુતાવાસ, વિશુદ્ધ સત્વમાં પ્રતિત થનાર તે વાસુદેવ, સર્વ પ્રાણના આશ્રય સર્વાસુનિલય જનોને પ્રકાર કરેછે તેથી અનલ દુષ્ટાના ભયને હણે તે દર્પહા, અસુરોને ભય દેનાર તે દર્પદ, નિબ્રહ્માનાંદ અનુભવ તેથી દ્રવ્ય દુઃખથી ધારવામાં ન આવે તે દુર્ધર, સત્ક્રથી ન છતાય તે અપરાજિત. ॥ ૭૬ ॥

વિશ્વમૂર્તિર્મહામૂર્તિર્દાસમૂર્તિર્મૂર્તિમાન્ ॥

અનેકમૂર્તિરવ્યક્તઃશતમૂર્તિઃશતાનનઃ ॥૭૭॥

ટીકા—વિશ્વ છે મુર્તિ જેની તે વીશ્વમૂર્તિ, મહતિ પુણ્ય મુર્તિ જેની તે મહામૂર્તિ, પ્રકાશમાન મુર્તિ તે દીપ્તમૂર્તિ, જેના સમાન મુર્તિમાન નથી તે અમૂર્તિમાન, ભક્તોની ઇચ્છારૂપ અનેકરૂપ તે અનેકમૂર્તિ, એ એમજ છે તે જાણવામાં ન આવે તેથી અવ્યક્ત, અસંખ્યમૂર્તિ તેથી શતમૂર્તિ શતમૂર્તિ છે તેથી શતાનન. ૭૭

एतदेतःसवःकर्णकयत्तत्पदन्दुत्तमम् ॥

લોકબંધુહ્યોકનાથોમાધવોભક્તવત્સલઃ ॥૭૮॥

ટીકા—સુક્ષ્મજન્યતરૂપથી એક સ્થુલથી અનેક, સંતાનરૂપથી સવ, સુખરૂપથી કઃ વિચારરૂપથી કિ જેને ભક્ત ચાહ્યાય છે તે તે થાય છે; યત્તત્ ભક્તોની પ્રતિષ્ઠારૂપ પદ જેના સમાન ઉત્તમ નહી તે, અનુત્તમ, લોકના બંધુ લોકબંધુ લોકોનાનાથ લોકનાથ, માલક્ષ્મી તેનાપતિ માધવ, જેના પ્યાર ભક્તોપર છે તે ભક્તવત્સલ. ૭૮

सुवर्णवर्णोहेनांगोवरांगश्वंदनांगदी ॥

વીરહાવિષમઃશૂન્યોઘૃતાશીરચલશ્ચલઃ ॥૭૯॥

ટીકા—સુવર્ણ સરખો વર્ણ તે સુવર્ણવર્ણ હેમના જેવું અંગ તે હેમાંગ શ્રેષ્ઠ અંગ છે તેથી વરાંગ ચંદન અને અંગદ છે તે ચંદના ગદી અમુર વીરને મારવાથી વીરહા, જેના ખરાખર નહી તે વિષમ, આકાશરૂપતાથી શુન્ય ભક્તોના આશીર્વાદ ધારણ કર્યા છે તે ધૃતાશી સ્વરૂપથી ન ચળે તે અચળ, સર્વપ્રાણી ચળવાથી ચળ. ૭૯

अमानीमानदोमान्योलोकस्वामीत्रिलोकधृक् ॥

સુમેધામેધજોજન્યઃ સત્યમેધાધરાધરઃ ॥૮૦॥

ટીકા—દેહ અભિમાન રહીત અમાની ભક્તોનેમાન આપનાર માનદ સર્વને માનવાયોગ્ય માન્ય, લોકોના સ્વામી લોકસ્વામી ત્રયલુ લોકને ધારણ કરનાર ત્રીલોકધૃક સુંદર મેધા એટલે પ્રજ્ઞા છે તે સુમેધા ધરા જે પૃથ્વીને ધારણ કરે તે ધરાધર. ૮૦

तेजोवृषोद्युतिधरःसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥

પ્રગ્રહોનિગ્રહોવ્યગ્રે નૈકશૃંગોગદાગ્રજઃ ॥૮૧॥

ટીકા—સુર્યરૂપ તેજથી વર્ષાકરે તે તેજેવૃષ ધૃતિના ધરવાથી દ્યુતિધરસર્વશાસ્ત્રધારીઓમાં શ્રેષ્ઠ તે સર્વ શાસ્ત્રભૂતાંવર ભકતોતું પુ-
નન ગ્રહણકરે તેથી પ્રગૃહ દ્રવ્યજનોના નીગ્રહથી નિગ્રહ વિવિધ
જીવોના અગ્રજ ગદાગ્રજ. ॥ ૮૧ ॥

ચતુર્મૂર્તિશ્ચતુર્વાહુશ્ચતુર્વ્યૂહશ્ચતુર્ગતિઃ ॥

ચતુરાત્માચતુર્ભાવશ્ચતુર્વેદાવેદેકપાત્ ॥૮૨॥

ટીકા—રામ, લક્ષ્મણ, ભરત, શત્રુઘ્ન એ અવતાર તેથી ચતુર્મૂ-
ર્તિ જેને ચાર બાહુ તે ચતુર્બાહુ વાસુદેવ સંકર્ષણ પ્રદ્યુમ્ન, અની-
રૂદ્ર એ ચાર ચતુર્વ્યૂહ એ ચાર આશ્રિમાને આશ્રય તે ચતુર્ગતિ
ચારવેદને જાણે તે ચતુર્વેદવિત આ જગત જેનું એક પાદ છે તેથી
એક પાદી. ॥ ૮૨ ॥

સમાવર્ત્તાવિવૃત્તાત્માદુર્જયોદુરતિક્રમઃ ॥

દુર્લ્ભોદુર્બલોદુર્બોદુર્બાહુસોદુરારિહા ॥૮૩॥

ટીકા—સંસાર ચક્રનું સમાવર્તન કરેથી સમાવર્ત સંસારથી આ-
ત્મા નીવૃત્ત છે તે નીવૃત્તાત્મા દુઃખથીપણ ન જીતાય તે દુર્જય દુઃખથી
અતિક્રમણ ન થાય તે દુરાતિક્રમ ભકતીચક્રી મળવો દુર્લભ તે દુ-
ર્લભ જ્ઞાનીને દુઃખથી પ્રાપ્ત થાય તેથી દુર્જમ સર્વને દુઃખથી પણ
ન મળીશકે તે દુર્ગ દુઃખથી ધ્યાનમાં વસીશકે તે દુરાવાસ દુષ્ટાને
મારેતે દુરારીહા. ॥ ૮૩ ॥

શુભાંગોલોકસારંગઃસુતંતુસ્તંતુવર્ણનઃ ॥

ઈન્દ્રકર્મામહાકર્મહૃત્તદ્વર્ગહૃત્તપાપઃ ॥૮૪॥

ટીકા—શુભ અંગ જેનાં છે તે શુભોગ લોકના અલંકારરૂપ
તેથી લોક સારંગ સુંદર તેનું આ સંસાર તે સૂં તંતુ એનેજ વધા-
રનાર તંતુવર્ધન શ્રેષ્ઠ કર્મ છે જેનાં તે ઇન્દ્રકર્મ મહાકર્મ જેનાં છે તે
મહાકર્મ કર્યાં છે કર્મ જણે તે કૃતકર્મ જણે આગમ શાસ્ત્ર કર્યું છે તે
કૃતાગમ. ॥ ૮૪ ॥

ઉદ્ભવઃસુંદરઃસુંદોરભનામઃસુલોચનઃ ॥

અર્ક્ષોવાજસનઃશૃંગીજયંતસ્સર્વવિજ્ઞયી ॥૮૫॥

ટીકા—જેનાથી જગત ઊત્પન્ન તે ઉદ્ભવ અતી શોભીત સું-
દર લોકને સોભાયમાન કરે તે સુંદરત્વ ભુતવંશ છે. જેના તે રત્ન-
નાભ સારંગ લોચન છે જેનાં તે સુલોચન લોકમાં અર્ચીત તે અર્ક્ષ,

વાજ અનંત લોકોને આપે તે વાજસન મત્સાવતારમાં મૃગધારણ કર્યું તેથી શૃંગી છતે તે જ્યંત સર્વને જાણે ને છતે તે સર્વ વિજયથી. ॥ ૮૫ ॥

સુવર્ણવિંદુરક્ષોભ્યઃસર્વવાગીશ્વરેશ્વરઃ ॥

મહાગર્તોમહાભૂતોમહાનિધિઃ ॥૮૬॥

ટીકા—મુંદર વર્ણ વિંદુ એટલે અંગ જેનું તે સુવર્ણખીન્દુ (આડસે નામ થયાં) જે ક્ષોભને પ્રાપ્ત થાય તે અક્ષોભ સર્વ વાણીના ઇશ્વરેશ્વર વાગીશ્વરેશ્વર યોગીંદ્ર -હૃદય તે મહા-હૃદય વા મોટું -હૃદયછે જેનું તે મહા-હૃદ જ્યારે ગોવર્ધન ઊઠ્યકયો અને તેની નીચે મરદમાં વા ધેરાવામાં ગોવાળ અને ગાયો પેસારી રક્ષણ કર્યું ત્યારે મહાગર્ત મહાભુત થયા તેથી મહાભુત મહા આધાર તે મહા-નિધી. ॥ ૮૬ ॥

કુમુદઃકુંદરઃકુંદઃપર્જન્યઃપાવનોનિલઃ ॥

અમૃતાંશોઽન્તવપુઃસર્વજ્ઞઃસર્વતોમુખઃ ॥૮૭॥

ટીકા—કુ જે પૃથિવિ તેના ભાર ઉતારી હર્ષ કરનાર તે કુમુદ કુત્સીત જે દુરજન માણસ તેને મારવાથી કુંદર અથવા કું જે ધરા તે કાડનાર હીરણ્યાક્ષને મારવા વારાહરૂપ ધર્યું તે કુંદર કું જે પૃથિવિ કસ્યપને આપી તેથી કુંદ વર્ષાની માફક તાપનાશક પર્જન્ય વાયુ સમવેગ તે પવન એટલે પરક કોઈ નહીં તે અનીલ દેવતા-આને અમૃત ખવરાવે તે અમૃતાંશ મરણ રહીત શરીર તે અમૃત-વપુ સર્વને જાણે તે સર્વજ્ઞ. સર્વના તરફમુખ તે સર્વમુખ. ॥ ૮૭ ॥

સુલભઃસુવ્રતઃસિદ્ધઃશત્રુજિચ્છત્રુતાપનઃ ॥

ન્યગ્રોધોદુંબરોશ્વત્યશ્વાણૂરાંધ્રનિષૂદનઃ ॥૮૮॥

ટીકા—સહેજ નામ ભકતી કીર્તનાદીકથી પ્રાપ્ત થાય તે સુલભ મુંદર વરદાયક વ્રત તે સુવ્રત પોતે સમર્થ તે સિદ્ધ શત્રુ છતવાથી શત્રુછત શત્રુને તપાવાથી શત્રુ તાપન સર્વ પ્રાણીનો અવરોધન કરે તે ન્યગ્રોધ અર્વાઅન્નાદ્યમુંદરશ્વત્યશ્રુતે. અથવા પ્રમાણથી ઓડુંબર જે અન્નાદીક વસ્તુ તેથી કરી જગતનું પોષણ કરે તે ઉડુંબર સંસાર વૃક્ષરૂપથી અશ્વત્થા આશુર નામ અંધદેશવાશી મદભરૂપ અસૂરને મારવાથી આશુરાંધ્રનિષૂદન. ॥ ૮૮ ॥

સહસ્રાર્ચિઃસત્તજિન્હઃસતૈધાઃસત્તવાનઃ ॥

અંમૂતિરનધે ડચિત્યોભયકદ્વયનાશનઃ ॥૮૧॥

ટીકા—સહસ્ર છે અર્થી એટલે કીરણ જેને છે તે સહસ્રર્થી જે અગ્નિની, કાલી, કરાલી, મનોજવા, સૂલોહીના, સૂધુમ્ન, વર્ણાસ્કુલીંગ-ની અને વિશ્વરૂપી એસાતજીવહા તે સમજીવહા તેજરૂપ જેસાત સમી ધીયો સખૈયા સાતધોડવાહુન સુર્યરૂપ છે તે સમવાહુન (એક ધોડા સાત ધોડાનું વાહુન છે એ સૂતિ છે) જેની મુરતી નથી તે અમુર્તી, પાપરહીત અનધ ચીંતવનમાં ન આવે તે અર્ચીત્ય ભકિતહીણ પુ-રૂશોને ભયકારક તેથી ભયકૃત ભક્તનો ભયનાશક તે ભયનાશન, ૮૧

અણુર્વૃહત્કદાઃસ્થૂલોગુણમૃતિર્ગુણોમહાન્ ॥

અધૃતઃસ્વધૃતઃસ્વાસ્યઃપ્રાગ્વંશોવંશવર્ધનઃ ॥૯૦॥

ટીકા—સુક્ષ્મરૂપથી આણુ સ્થૂલરૂપથી વૃહત (ધણા મહોટા) કૃશરૂપથી કૃશ સ્થૂલરૂપથી સ્થૂલ કટ્યાણુ ગુણોને ધારણ કરે તે ગુ-ણભૂત ગુણરૂપ જે સુખદુઃખાદીકથી રહીત નિર્ગુણ સર્વના પુણ્ય તેથી મહાન પૃથ્વી આદીને ધારણ કરનારને પણ ધારણ કર્યું છે તેથી અધૃત અર્થાત બીજાએ ન ધારણ થાય એવું ત્યારે કોઈ શંકા કહે આ શીરીતે હમણાં ધારણ કરી રહ્યું છે? તો સ્વધૃત અર્થાત પોતે ધા-રણ કર્યું છે તેથી સ્થીર જેનો સ્વાસ રૂએઃ આદીકસૂતિરૂપ તેથી સ્વાસ્ય પ્રથમ એટલે પુર્વ બ્રહ્માદીકવંશ તે પ્રાગવંશ વંશનો વૃદ્ધી કરે તે વંશવર્ધન. ॥ ૯૦ ॥

મારભૃત્કથિતોયોગીયોગીશઃસર્વકામદઃ ॥

આશ્રમઃશ્રમણઃક્ષામઃસુપર્ણોવાયુવાહનઃ ॥૯૧॥

ટીકા—શેષરૂપકરી ભુભાર ધારણ કર્યા તેથી ભારભૂત વેદોએ કરી કહેવામાં આવે તે કથીત જેને યોગ છે તે યોગી યોગીનાઇશ યોગીશ સર્વ કામના આપે તે સર્વકામદ સંસારમાં ભમતા જનોને વિશ્રામ સ્થાનરૂપ તેથી આશ્રય અભક્તોને શ્રમ પ્રાપ્ત કરે તે શ્ર-મણ પ્રલયકાલમાં પ્રજાને દુર્બળ કરે તેથી ક્ષામ સંસાર વૃક્ષરૂપ તે-નાં વેદરૂપ સુદરપણ તેથી સુપર્ણ છંદ જેનાં પાંદડાં છે ઇત્યાદી સૂતિ પ્રમાણથી વાયુને ચલાવે તે વાયુવાહન. ॥ ૯૧ ॥

ધનુર્ધરોધનુર્વેદોદંડોદમયિતાદમઃ ॥

અપરતજિતઃસર્વસહોનિયંતાનિયમોયમઃ ॥૯૨॥

ટીકા—ધનુષને ધરે તે ધનુર્ધર ધનુષના ગુણદોશોને જાણે તે

ધનુર્વેદ લોકોને દમન કરે તે દંડ મનુઆદીક પત દમન કરાવ્યું તે-
થી દમયીતા જે દંડનુકૂળ તે પણ આપ તેથી દમ અપરાજે ગાપી
તેનાથી જીતાયા તે અપરાજીત સર્વને મહુન કરેછે તેથી સર્વસહ
પ્રાપ્તપ્રાપ્તાના અધીકાર નીયમિત કરે તે નીયંતા જેમાં અન્યકૃત્ય
નીયમ નહી તે નીયમ જેનુ મૃત્યુનહી તે યમા. ॥ ૬૨ ॥

સત્ત્વવાન્સાલિકઃસત્યઃસત્યધર્મપરાયણઃ ॥

અભિપ્રાયઃપ્રિયાર્હોર્હિઃપ્રિયકૃતપ્રીતિવર્ધનઃ ॥૧૩॥

ટીકા—શુદ્ધ સત્ત્વ જેમાંછે તે સત્ત્વવાન સત્ત્વગુણ પ્રધાન તે સા-
લિક સત્યસ્વરૂપ સત્ય સત્યધર્મમાં તત્પર તે સત્યધર્મ પરાયણ સર્વ
પુરૂષાર્થ આહુનાર તે અભીપ્રાંતરૂપ તે અભીપ્રાય પ્રીયવસ્તુનાયોગ્ય
તે પ્રીયાર્હુ પુજાને યોગ્ય અર્હુપ્રીય જે સુખ તે કરે તે પ્રીયકૃત પ્રીતી
ને વધારે તે પ્રીતિવર્ધન. ॥ ૬૩ ॥

વિહાયસગતિર્જ્યોતિઃસુરુચિર્હુતભુગ્વિભુઃ ॥

રવિર્વિરોચનઃસૂર્યઃસવિતારવિલોચનઃ ॥૧૪॥

ટીકા—વિહાયસ જે ગરૂડ તે ઉપર ગતી છે તેથી વિહાયસ
પ્રકાશમાન તેથી જ્યોતી સુદર કાન્તીછે તેથી સુરીચી, સર્વ દેવાના
નીમીત હુત પદાર્થને આપ બોમે તે હુતભુક, સામર્થતાથી વીભુ
સૂર્યરૂપ રવી વિશેષકરી પ્રકાશ કરે તે વિરોચન, સૂર્યના અંતર્યામી
તેથી સૂર્ય જેથી જગત પ્રસવ થાય તે સવિતા ભાનુછે લોચન
આંખ જેને તે રવિલોચન. ॥ ૬૪ ॥

અનંતોદ્દતભુગ્મોક્તાસુખદોનૈકજોઽગ્રજઃ ॥

અનિર્વિણ્ણઃસદામર્ષીલોકાધિષ્ઠાનમદ્રુતઃ ॥૧૫॥

ટીકા—જેના અંત નહી તે અનંત અગ્નીરૂપથી હુત ભોગ
તે હુતભુગ, સર્વ વસ્તુ ભોગવે તે બોક્તા, સુખ આપે તે સુખદ,
અનેકરૂપથી પ્રગટ માટે અનેકજ બ્રહ્મારૂપ સૃષ્ટીથી અગ્રજ માટે
અગ્રજ સાધનપણાથી અનિર્વિણ્ણ સદા સહુનશીળ સદામર્ષી લો-
કોના આધાર માટે લોકોધીષ્ઠાન અનેક શક્તીપણેથી અદ્ભુત, ૯૫

સનાત્સનાતનતમઃકપિલઃકપિરવ્યયઃ ॥

સ્વસ્તિદઃસ્વસ્તિકૃત્સ્વાસ્તઃસ્વસ્તિમુક્સ્વસ્તિદક્ષિણઃ ૧૬

ટીકા—સન જે સર્વ દત્ત જે પદાર્થ જેને પ્રાપ્ત થાય સનાત અતિ-

રાય સનાતન તે સનાતન કપીલ અવતારથી કપીલ વરાહ અવતારથી
કપી પ્રલયરૂપથી અવ્યય ૯૦૦ નામ થયાં ભકતોને સ્વસ્તિ આપેતે
સ્વસ્તીદ લોકની સ્વસ્તિ કરવાથી સ્વસ્તીકૃત કલ્યાણરૂપથી સ્વસ્તિ
ભકતોનું મંગળ પાલણ કરે સ્વસ્તિભુક સ્વસ્તિ જે કલ્યાણ તેમાં
દક્ષીણ ચતુર સ્વસ્તી દક્ષિણ. ॥ ૯૬ ॥

અરૌદ્રઃકુંડલ ચક્રીવિક્રમ્યૂર્જિતશાસનઃ ॥

શબ્દાતિગઃશબ્દસહઃશિશિરઃ શર્વરીકરઃ ॥૧૭॥

ટીકા—રૌદ્ર કર્મ જેને નથી તે અરૌદ્ર જેને કુંડળછે તે કુંડળી
જેને ચક્રછે તે ચક્રી વિક્રમ જેનેછે તે વિક્રમી જેનું શાસન તે ઉ-
ર્જિત ઉર્જિત શબ્દનું પણ ઉલંઘન કરે તે શબ્દાતીત શબ્દ જે વેદ
સહ એટલે પરાક્રમ તે શબ્દ સહ સંસારતાપ નાશકથી શીશીર
સંસારીને જ્ઞાનરૂપ અને જ્ઞાનીને સંસારરૂપ રાત્રી કરે છે તે શર્વ-
રીકર. ॥ ૯૭ ॥

અક્રૂરઃપેશલોદક્ષોદક્ષિણઃક્ષમિણાંવરઃ ॥

વિદ્વત્તમોવીતભયઃપુણ્યશ્રવણકીર્તનઃ ॥૧૮॥

ટીકા—જે ક્રૂર નહી તે અક્રૂર, જે સર્વદારૂચીર તે પેશળ શીઘ્ર
કાર્ય કરનાર દક્ષ જે સરળ ઉદાર તે દક્ષીણ ક્ષમાવાનમાં શ્રેષ્ઠ તે ક્ષ-
મીણાંવર અતિશય વિદ્વાન તે વિદ્વત્તમ ભય રહીત વીતભય પુણ્ય
શ્રવણ કીર્ત જેનેછે તે પુણ્ય શ્રવણ કીર્તન. ॥ ૯૮ ॥

ઉત્તારણોદુષ્કૃતિહાપુણ્યોદુઃસ્વપ્નનશનઃ ॥

વીરહારક્ષણઃસંતોષોદ્વિનઃપર્યવસ્થિતઃ ॥૧૯॥

ટીકા—સંસારથી તારે તે ઉત્તારણ દુઃષ્કૃતિને હણે તે દુષ્કૃતિહા
પુણ્ય કરે અને કહે તે પુણ્ય દુઃસ્વપ્ન નાશ કરે તે દુઃસ્વપ્નનાશન
વિવિધ પ્રકારે સંસારીને ગતિ મુક્તી આપેને અજ્ઞાન હણે તે વિ-
રહા રક્ષણ કરેતે રક્ષણ, સત્માર્ગવર્તી તે સંત પ્રાણીઓને જીવાડે
તે જીવન પરીત એટલે સંસારમાં વ્યાપી અવસ્થીત તે પર્યવ-
સ્થીત. ॥ ૯૯ ॥

અનંતરૂપોનંતશ્રીર્જિતમન્યુર્મયાપહઃ ॥

ચતુરસ્રોગર્ભીરાત્માવિદિશોદિશોદિશઃ ॥૧૦૦॥

ટીકા—અનેકરૂપવાળો તે અનંત, અનંત સંપદા જેને છે તે

અનંત શ્રી જીજ્ઞે ક્રોધ જીયોછે તે તે ક્રોધમન્યુ ભય હણે તે ભયા
પહ ચારેવેઃ અક્ષ ચતુષ્કોણુ જેનાંછે તે ચતુરક્ષ ગભીર છે આત્મા
જેના તે ગભીરાત્મા ભક્તોને વિવિધ કૃણ આપેતે વિદીશ વિશેષ
ઉપદેશ કરે તે વ્યાદીશ વેદરૂપથી કર્મ કૃણનો ઉપદેશ કરે દીશ. ૧૦૦

અનાદિર્ભૂર્ભુવોલક્ષ્મીઃ સુવીરોરુચિરાંગદઃ ॥

અનાદિર્ભૂર્ભુવોલક્ષ્મીઃ સુવીરોરુચિરાંગદઃ ॥ ૧૦૧ ॥

ટીકા—જેનું આદીકારણ નહી તે અનાદી ભુમી જે પૃથ્વી
સરખા સર્વના આધાર તે ભુ, ભુલોકની લક્ષ્મી શાભારૂપ તેથી
કરી ભુવોલક્ષ્મી સુંદરવિર એટલે પુણછે જેને તે વીર રૂચીર છે અ-
ંગદ જેના તે રૂચીરાંગદ પ્રધુઆદીકને પેદા કરવાથી જનન જનોના
જન્મ આદી કારણુ તેથી જન જન્માદી ભયનાકારથી ભીમ ભયંકર
પરાક્રમ તે ભીમ પરાક્રમ ॥ ૧૦૧ ॥

આધારનિલયોધાતાપુષ્પહાસઃ પ્રજાગરઃ ॥

ઉર્ધ્વગઃ સત્પથાચારઃ પ્રાણદઃ પ્રણવઃ પણઃ ॥ ૧૦૨ ॥

ટીકા—આધાર જે દેહ તેનું લય એટલે સ્થાન તે આધારની
લય જેના ધાતા ધારણુ કરનાર ખીજે કોઈ નથી તે અધાતા પુષ્પ
સદ્રશ આનંદકારક જેનું હાર્યછે તે પુષ્પહાસ પ્રકર્ષ કરીને જાગરહ
જેનું એટલે અખંડ જ્ઞાની તે પ્રજાગર સર્વના ઊપર વૈકુંઠ તે ઉર્ધ્વગ
સત્પુરુષોને સત્ય આચારણુ કરાવે સત્યથાચાર પ્રાણ આપનાર પ્રાણદ
જેની જન માણસો સ્તુતિ કરે પ્રણવ વ્યવહાર કરે તે પણ. ૧૦૨

પ્રમાણં પ્રાણનિલયઃ પ્રાણમૃતપ્રાણજીવનઃ ॥

તત્ત્વં તત્ત્વવિદેકાત્મા જન્મમૃત્યુજરાતિગઃ ॥ ૧૦૩ ॥

ટીકા—યાદવને મર્યાદારૂપ તેથી પ્રમાણ પ્રાણ જે જીવ તેના
આધાર પ્રાણનીલય અનાદીરૂપ કરીને પ્રાણનું પાપણ કરેતે પ્રાણ-
ભૂત પ્રાણને જીવાડનાર પ્રાણજીવન તત્ત્વરૂપથી તત્ત્વ તત્ત્વને બાણે તે
તત્ત્વવિદે (તત્ત્વ એક વાચી શબ્દ છે.) મારે એકાત્મા જન્મ મૃત્યુ વૃ-
ધાવસ્થાને ઉલ્લંઘન કરેતે જન્મ મૃત્યુ જરાતિગ. ॥ ૧૦૩ ॥

ભૂર્ભુવઃ સ્વસ્તરુસ્તારઃ સપિતા પ્રપિતામહઃ ॥

યજ્ઞં યજ્ઞતિર્યજ્ઞાં યજ્ઞાંગો યજ્ઞવાનઃ ॥ ૧૦૪ ॥

ટીકા—ભુલોક ભુવલોક અને સ્વર્ગ લોક ને કંટપતરૂપ ઇ-

સ્ત્રીતઃ દાયક ભૂર્ભુવઃસ્વસ્તૈઃ ભક્તોભે તારક તે તાર સાધારણ સર્વના
પીતા તે પીતા પીતામહનાપણ પીતા તેથી પ્રપીતામહ જે યજન ક-
રવામાં આવે તે યજ્ઞ યજ્ઞના પાલક તે યજ્ઞપતિ યજ્ઞ કરનાર યજ્ઞવા
યજ્ઞ જેનું અંતરે તે યજ્ઞાંગ યજ્ઞ જે પુજન તે વાહન પ્રાપ્તિકારક
જેનું તે યજ્ઞવાહન. ॥ ૧૦૪ ॥

યજ્ઞભૂચજ્ઞકૃચજ્ઞીયજ્ઞભુગ્યજ્ઞસાધનઃ ॥

યજ્ઞાંતકૃચજ્ઞગુત્યમન્નમન્નાદણ્વચ ॥ ૧૦૫ ॥

ટીકા—સૃષ્ટીની આદીમાં યજ્ઞને ધાર કરવાથી યજ્ઞભૂત સૃષ્ટીની
આદી અંતમાં યજ્ઞ કરેતે યજ્ઞકૃત યજ્ઞ અવતાર છે તે યજ્ઞી યજ્ઞમાં
સર્વ દેવરૂપથી બોજ કરવાથી યજ્ઞ ભુક યુધીષ્ઠરના યજ્ઞ સાધવાથી
યજ્ઞસાધન યજ્ઞનો અંત જે કૃળના કર્તા તે યજ્ઞતકૃત યજ્ઞ કરીને
ગુહવામાં જોવામાં આવે વા મળે તે યજ્ઞગુહ્ય જેને જન ખાય છે તે
અંન એ અંનને ખાય તે અંન્નાદ એ વચ એટલે (એક પુરૂષ વા
સ્ત્રી) અર્થાત એક બ્રહ્મ. ॥ ૧૦૫ ॥

આત્મયોનિઃસ્વયંજાતોવૈશ્વાનઃસામગાયનઃ ॥

દેવકીનંદનઃસ્રષ્ટાક્ષીતીશઃપાપનાશનઃ ॥ ૧૦૬ ॥

ટીકા—યોતે યોતાનું કારણ તેથી આત્મયોની સ્વયં જન્મવા-
થી સ્વયંજાત પૃથિવ બોદી પાતાળમાં જઈ હીરણ્યાક્ષના વધ કર્યો
તેથી વૈશ્વાન સામવેદ જેનું ગાન કરે તે સામ ગાયન દેવકીના પુત્ર
દેવકીનંદન પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાથી સ્રષ્ટા ક્ષીતી જે પૃથિવ તેના ઈશ તે
ક્ષીતિશ એવા રામચંદ્રનું કીર્તન પુજન હમાન સ્મરણ પાપરાશીને
નાશકારક છે માટે પાપનાશન. ॥ ૧૦૬ ॥

શંરવભૃન્નંદકીચક્રીશાર્દુધન્વાગદાધરઃ ॥

રથાંગપાણિરક્ષોમ્યઃસર્વપ્રહરણાયુધઃ ॥ ૧૦૭ ॥

ટીકા—શંખને ધારણ કરવાથી શંખભૂત નંદક જે કુણ્ડ તે નં-
દકી જેને ચક્ર છે તે ચક્રી શાર્દુ ધનુષ જેને છે તે શાર્દુ ધન્વા ગદા
ધારણથી ગદાધર રથાંગ જે ચક્ર જેના હાથમાં છે રથાંગપાણી શત્રુ-
ઓ કરીને જેને ઉદ્ધેવ નહી તે અક્ષોભ્ય સર્વ હુથીયાર પ્રહાર યોગ્ય
છે માટે સર્વ પ્રહરણ યુધ હજાર નામ પુરાં થયાં. ॥ ૧૦૭ ॥

॥ સર્વપ્રહરણાયુધોનમઙ્ગતિ ॥

इतीदंकीर्त्तनीयस्यकेशवस्यमहात्मनः ॥

नाम्नांसहस्रं दिव्यानामशेषेण प्रकीर्तितम् ॥ १०८ ॥

ટીકા—એ પ્રકારે આ 'કેશવનું' માહાત્મ્ય કીર્તન કરવાને યોગ્ય દીવ્ય સહસ્રનામ અશેષ કરીને એ કહ્યાં. ॥ ૧૦૮ ॥

यहदंशृणुयानित्यं यश्चापि परिकीर्त्तयेत् ॥

नाशुभं प्राप्नुयात् किंचित्सोऽमुतेह च માનવઃ ॥ ૧૦૯ ॥

ટીકા—આ સહસ્રનામ જે માણસ નિત્ય શ્રવણકરે કીર્તન કરે તે આ લોકમાંને પરલોકમાં દુર્ભતિ પામતો નથી. ॥ ૧૦૯ ॥

वेदांतगोब्राह्मणः स्यात्क्षत्रियो विजयी भवेत् ॥

वैश्यो धनसमृद्धः स्याच्छूद्रः सुखमवाप्नुयात् ॥ ૧૧૦ ॥

ટીકા—આ સહસ્રનામ ભણવાથી સાંભળવાથી બ્રાહ્મણ વેદનું સિદ્ધાંત જાણનાર થાયે ક્ષત્રી વિજયી થાય વૈશ્ય ધનવાન થાય શૂદ્ર સુખને પ્રાપ્ત થાય. ॥ ૧૧૦ ॥

धर्मार्थी प्राप्नुयाद्धर्ममर्थार्थी चार्थमाप्नुयात् ॥

कामानवाप्नुयात्कामी प्रजार्थी प्राप्नुयात्प्रजाः ॥ ૧૧૧ ॥

ટીકા—આ સહસ્રનામથી ધર્માર્થી ધર્મને અર્થારથી અર્થને કા-
માર્થી કામનાઓને પ્રજારથી પ્રજાને પ્રાપ્ત થાય. ॥ ૧૧૧ ॥

भक्तिमान्यः सदोत्थाय शुचिस्तद्रतमानसः ॥

सहस्रं वासुदेवस्य नाम्नामेतत् प्रकीर्तयेत् ॥ ૧૧૨ ॥

यशः प्राप्नोति विपुलं જ્ઞાતિપ્રાધાન્યમેવ ચ ॥

अचलां श्रियमाप्नोति श्रेयः प्राप्नोत्यनुत्तमम् ॥ ૧૧૩ ॥

नभयंकचिदाप्नोति वीर्यतेजश्च विंदति ॥

भवत्यरे गोद्युतिमान्बलरूपगुणान्वितः ॥ ૧૧૪ ॥

ટીકા—સાવધાન અને પવિત્ર થએલો ભક્તીમાન પુરૂષ નિર-
તર ધંધરમાં મન લગાડે વા સહસ્રનામ કીર્તન કરે તો જાતમાં વિ-
યુજ યશ પ્રધાનતા અચળ સંપદા મુક્તી ઉત્તમ પ્રકારે પ્રાપ્ત થાય
વળી કદી કોઈ કાળમાં ભય નહીં ત્યાં પરાક્રમ બળ વેળ અરોગ
કાન્તીમાન બળ, રૂપ ને ગુણમુક્ત થાય. ॥ ૧૧૨ ॥ ૧૧૩ ॥ ૧૧૪ ॥

રોગાર્તોમુચ્યતેરોગાદ્વદ્ધોમુચ્ચેતદ્ધનાત્ ॥

મયાન્મુચ્યેતમીતસ્તુમુચ્યેતાપન્નઆપદઃ ॥૧૧૫॥

ટીકા—રોગથી પીડાએલો, બંધાએલો, ભય પામેલો આપદ પામેલો, આ સહસ્રનામના કીર્તન શ્રવણથી છુટે. ॥ ૧૧૫ ॥

દુર્ગાણ્યતિતરત્યાશુપુરુષઃપુરુષોત્તમમ્ ॥

સ્તુવન્નામસહસ્રેણનિત્યંભક્તિસમન્વિતઃ ॥૧૧૬॥

ટીકા—જે પુરૂષ નિત્ય ભક્તિયુક્ત પુરૂષોત્તમને ભજે સ્તુતિ કરે તે અતિ સંકટોમાંથી સીધા છુટી જાય તરી જાય. ॥ ૧૧૬ ॥

વાસુદેવાશ્રયોમર્ત્યોવાસુદેવપરાયણઃ ॥

સર્વપાપવિશુદ્ધાત્માયાતિબ્રહ્મસનાતનમ્ ॥૧૧૭॥

ટીકા—જે માણસ વાસુદેવનો આશ્રય વાસુદેવ પરાયણ છે તે સર્વ પાપ રહીત સનાતન બ્રહ્મને પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૧૧૭ ॥

નવાસુદેવમક્તાનામશુભંવિદ્યતેકચિત્ ॥

જન્મમૃત્યુજરાળ્યાધિભયંનૈવોપજાયતે ॥૧૧૮॥

ટીકા—વાસુદેવના ભક્તને કદી અસુખ જન્મ મૃત્યુ જરા અને રોગ તેના ભય થતો નથી. ॥ ૧૧૮ ॥

ઈમંસ્તવમધીયાનઃશ્રદ્ધાભક્તિસમન્વિતઃ ॥

યુજ્યેતાત્મસુખક્ષાંતિશ્રીધૃતિસ્મૃતિકીર્તિભિઃ ॥૧૧૯॥

ટીકા—આ સહસ્રનામ શ્રદ્ધા ભક્તી સંયુક્ત પાઠ કર્યા કરે તો આત્મ સુખ ક્ષમા સંપદા ધૈર્યધારણા સ્મરણશક્તી અને કીર્તિધીયુક્ત થાય (જેડાય)છે. ॥ ૧૧૯ ॥

નક્રોધોનચમાત્સર્યનલોભોનાશુભામતિઃ ॥

ભવંતિકૃતપુણ્યાનાંભક્તાનાંપુરુષોત્તમે ॥૧૨૦॥

ટીકા—જે પુરૂષોત્તમના ભક્ત છે તેમને ક્રોધ, ઈર્ષ્યા, લોભ, અસુખમતિ થતી નથી કારણ કે તેણે બહુ પુણ્ય કર્યું છે તેથી ભક્તી થઈ છે. ॥ ૧૨૦ ॥

ઘૌસ્સચંદ્રાર્કનક્ષત્રાસ્વંદિશોભૂર્મહોદધિઃ ॥

વાસુદેવસ્યવીર્યેણવિઘૃતાનિમહાત્મનઃ ॥૧૨૧॥

ટીકા—સૂર્ય, ચંદ્ર, નક્ષત્ર, અંતરીક્ષ, આકાશ, સર્વદીશાં, પૃથ્વી સમુદ્ર એ સઘળું માહાત્મા વાસુદેવના પરાક્રમ કરી ધારણ કરે છે. ॥ ૧૨૧ ॥

સસુઃપુણ્યધર્વસયક્ષોરગરાક્ષસમ્ ॥

જગત્શેવર્તતદંકૃષ્ણસ્યસચરાચરમ્ ॥૧૨૨॥

ટીકા—દેવતા, દૈત્ય, ગંધર્વ, યક્ષ, સર્પ આદીથી સહીત ચરાચર જગત શ્રી કૃષ્ણને વશ વર્તી રહ્યું છે. ॥ ૧૨૨ ॥

કુંતિયાપિપ્પ્લોહુતિઃસલ્વંતેજોબલંધૃતિઃ ॥

વાસુદેવાત્પ્રવૃત્તિન્યાહુઃક્ષેત્રંક્ષેત્રજ્ઞપ્રવચ ॥૧૨૩॥

ટીકા—ઇન્દ્રીયો, મન, બુદ્ધી, સત્ત્વ, બલ, ધૈર્ય ધારણા શરીર, (ક્ષેત્ર) શરીર જાણે તે જીવ (ક્ષેત્રજ્ઞ) એ સઘળા વાસુદેવના આધારે છે એમ વેદમાં કહ્યું છે. ॥ ૧૨૩ ॥

સર્વાગમાનામાચારઃપ્રથમંપરિકલ્પતે ॥

આચારપ્રભવોધર્મોધર્મસ્યપ્રભુરચ્યુતઃ ॥૧૨૪॥

ટીકા—સર્વ શાસ્ત્રમાં આચરણ એટલે શુચિતા પ્રથમ કહી છે તે શુધતાથી ધર્મ છે અને ધર્મથી પ્રભુ પરમાત્મા છે. ॥ ૧૨૪ ॥

ઋષયઃપિતરોદેવામહાભૂતાનિધાતવઃ ॥

જંગમાજંગમંચદંજગન્નારાયણોદ્ભવમ્ ॥૧૨૫॥

ટીકા—૩૧૧ પિતૃદેવ મહાભુત કાંચન આદી ધાતુ સ્થીર ચર આ જગત નારાયણથી થયું છે. ॥ ૧૨૫ ॥

યોગોજ્ઞાનંતથાસાંખ્યંવિદ્યાઃશિલ્પાદિનિર્માણ ॥

વેદાઃશાસ્ત્રાણિવિજ્ઞાનમેતત્સર્વજનાર્દનાત્ ॥૧૨૬॥

ટીકા—યોગ, જ્ઞાન, સાંખ્ય સર્વ વિદ્યા, શિલ્પાદીક કર્મ સર્વ વેદશાસ્ત્ર અને વિજ્ઞાન એ સર્વ જનાર્દનથી ઉત્પન્ન થયું છે. ॥ ૧૨૬ ॥

एकोविष्णुर्महद्भૂतंपृथग्ભૂતાન્યનેકશઃ ॥

લીન્લોકાન્વ્યાપ્યભૂતાત્માભુંક્તેવિશ્વભુગવ્યયઃ ॥૧૨૭॥

ટીકા—પ્રથમ એક મહાભુત ફરી શરીર ભેદથી ન્યારાં ન્યારાં અનેકમાં વ્યાપ્ત થયા એવા સર્વ ભુત પ્રાણીના અંતર્યામી ત્રૈણે લો-

ક્રમાં વ્યાપક થૈને અવિનાશી ભગવાન વિશ્વને ભોગવેછે તાત્પર્ય એ-
છે કે સર્વત્ર છે એમની ઉપાસનામાં શું પરીશ્રમ છે. ? ॥ ૧૨૭ ॥

इमंस्तवंभगवतोविष्णोर्व्यासेनगीर्तितम् ॥

પઠેચઙ્છેત્પુરુષઃશ્રેયઃપ્રાપ્તુંસુસ્વાનિચ ॥૧૨૮॥

ટીકા—આ વિષ્ણુ પરમાત્માનું સ્તોત્ર વ્યાસથી કીર્તિત છે.
નીત્ય આ ભણવાથી પાઠ કરવાથી પુરૂષ સુખ અને શ્રેય જે અતિ
ઉત્તમ શોક્ષ તેને પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૧૨૮ ॥

विश्वेश्वरमजं देहं ह्यतः प्रभवाप्ययम् ॥

મજંતિયેપુષ્કરાક્ષંનતેયાંતિપરાભવમ્ ॥૧૨૯॥

ટીકા—જે પુરૂષ વિશ્વના ઇશ્વર અજન્મા સર્વના પ્રકાશક જ-
ગતને ઉત્પન્ન રક્ષણ પ્રદાયરૂપ કમળનયન વિષ્ણુને ભજે છે તે સંસાર-
માં ફરી પ્રાપ્ત થતા નથી. ॥ ૧૨૯ ॥

॥ अर्जुन उवाच ॥

पद्मपत्रविशालाक्षपद्मनाभसुरोत्तम ॥

મક્તાનામનુરક્તાનાંત્રાતાભવજનાર્દન ॥૧૩૦॥

॥ श्रीभगवानुवाच ॥

योमांनामसहस्रेणस्तोतुमिच्छतिपांडव ॥

સોહમેકેનશ્લોકેનસ્તુતણ્વનસંશયઃ ॥૧૩૧॥

नमोऽस्त्वनंतायसहस्रमूर्तयेसहस्रपादाक्षिशिरोरु-
વાહવે ॥ સહસ્રનામ્નેપુરુષાયશાશ્વતેસહસ્રકાંઠીયુ-
ગધારિણેનમઃ ॥૧૩૨॥

નમઃકમલનાભાયનમસ્તેજલશાયિને ॥

નમસ્તેકેશવાનંતવાસુદેવઘ્નોસ્તુત ॥૧૩૩॥

વાસનાંદ્રાસુદેવસ્યવાસિતંભુવનત્રયમ્ ॥

સર્વભૂતનિવાસોસિવાસુદેવનમોસ્તુતે ॥૧૩૪॥

नमो ब्रह्मण्यदेवाय गोब्राण हिताय च ॥

जगत्प्राप्तये नमो विष्णवे नमः ॥ ३५ ॥

आकाशात्पतितं तोयं यथा गच्छात्तसागरः ॥

सर्वे वनमस्कारः केशवं प्र तिपुञ्जति ॥ ३६ ॥

एष निष्कंठः पंथाय त्रसं पूज्यते हरिः ॥

कुपयंतां जगत्प्राप्तये विदरहितागमः ॥ ३७ ॥

सर्ववेषु यत्पुण्यं सर्वतीर्थेषु यत्फलम् ॥

तत्फलं समवाप्नोति स्तुल्यं देवं जगद्देवम् ॥ ३८ ॥

योनरः पठते द्रव्यान्तु लोके वा लय ॥

द्विकालमेककालं वा कुर्यात्पुण्यं पठति ॥ ३९ ॥

दत्तं ते रिपवस्तस्य सोम्याः सर्वे सदा ग्रहाः

विलं पृच्छन् पानिस्तवेत्यस्मिन् प्रकीर्तिते ॥ ४० ॥

येन ध्यातः शृणोत्येन येनायं पठितः स्तवः ॥

दत्तानि सर्वदानानि सुराः सर्वे समर्चिताः ॥ ४१ ॥

इह लोके परे वापि नः पृच्छित्वैतदेवमेतत् ॥

नाम्नां सहस्रं योऽधीते द्वादश्यां मम सन्निधौ ॥ ४२ ॥

स निर्हति पापानि कल्पकोऽष्टशतानि च ॥

अश्वत्थसन्निधौ पार्थक्यत्वा मनसि कशवः ॥ ४३ ॥

पठेन्नाम सहस्रं पुष्पांस्तोत्रं शालं भेत् ॥

शिवायैव नित्यं तु यः शालं स्थितः ॥ ४४ ॥

नरो मुक्तिमवाप्नोति चक्रपाणेर्वचो यथा ॥

ब्रह्महत्या किं पापं सर्वस्य विनश्यति ॥ ४५ ॥

इति श्रीमन्म .भारतशतसहस्रसं .तायवैयासि
 कयांआ .शासनिकेपवणिदानधर्मेभीष्मयुंधिष्ठिर
 संवादेश्रीविष्णोर्दव्यस .स्त्रनामस्तोत्रं समाप्तम्
 श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥

આ વિષ્ણુસહસ્રનામના જોડે શ્લોકની ગુજરાતી ટીકા કરાવાની
 જરૂર હતી તેને ટીકા પંડિત રઘુનાથપ્રસાદ સીતારામ પાસે અમદા-
 વાદમાં કરાવી છે. સંવત ૧૯૪૧.

